

Märtsiküüditamise mälestamine 25. märtsil Vabadussõja võidusamba jalamil

Tseremoonial esinesid sõnavõttudega justiitsminister Urmas Reinsalu, Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku peapiiskop Urmas Viilma ja Eesti Memento Liidu juhatuse esimees Leo Õispuu.

Vabadussõja võidusamba jalamile asetas pärja Eesti rahva nimel justiitsminister. Lisaks asetasid pärjad Tallinna linna nimel Tallinna abilinnapea Merike Martinson, diplomaatilise korpusel nimel Ukraina suursaadik Viktor Kryzhanivsky ja Eesti Memento Liidu nimel Leo Õispuu, pärgi, lilli ja küünlaid ka paljud tseremooniast osavõtjad.

Kõneleb justiitsminister Urmas Reinsalu

Urmas Reinsalu ütles oma sõnavõttus:

“Kommunistlik režim hävitas ja represseris halastamatult süütu inimesi. Küüditamise ohvriks langes suur osa Eesti elanikkonnast, kes pidid Siberis kannatama ja paljud neist ka hukkusid seal. Oma ajalugu peab mäletama, seda ei tohi eitada. Kui võtta rahvalt tema minevik, siis pole meil ka tulevikku ... Kui kommunistlik okupatsioonirežim oleks Eestis märatsenud veel paar inim põlve, oleks see tähendanud rahvuse füüsilist ja kultuurilist hävitamist. Üle 200 000 inimkaotuse okupatsiooniajast seab meile kohustuse ohnut mitte iial unustada ja nõuda ohvritele õigust ja õiglust.”

Selsamal põhjusel on ministri sõnul oluline ka välja kuulutatud ideekonkurss Maarjamäele kommunismiohvrite memoriaali ja ohvitseride mälestusmärgi rajamiseks. Memoriaal on kavas rajada Eesti riigi 100. sünnipäevaks.

Konkursi võistlusala asub Tallinnas Maarjamäel Kesklinna linnaosas Kadrioru ja Pirita vahel Lasnamäe panganeemiku alumisel terrassil. Võistlusala suurus on 3,8 hektarit. Võistlusalaga tegeldes tuleb arvestada ümbritsevat Maarjamäe mälestusala ehk kontaktala

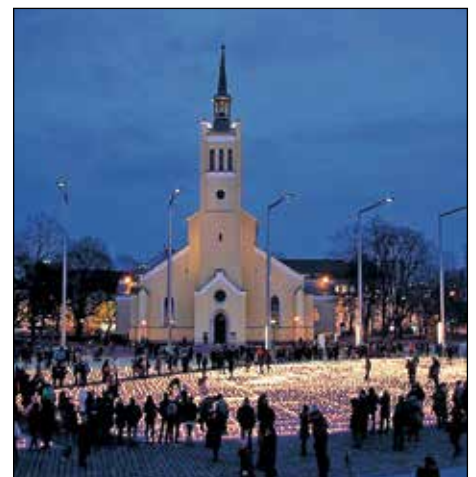

Muusikalist meeleolu pakkusid ETV lastekoori laulud Arne Saluveeri juhendamisel.

Fotod: Heidi Tooming

suurusega 13 hektarit ning Pirita teeäärset parkimisala. Uue mälestusmärgi rajatiseid ei tohi paikneda praeguse memoriaali rajatistele lähemal kui 50 meetrit.

Mälestuspaigas märgitakse nimeliselt ära ligikaudu 20 000 elu kaotanud isikut, kellest suur osa suri kodumaast kaugel ja kelle matmiskoht on paljudel juhtudel teadmata.

Küüditatuid mälestati üle kogu Eesti

Harjumaa mementolased Keila jaamas mälestuskivi juures. Elvi-Aino Leitmäe meenutab kunagist kivi asukoha valiku tegemist Keilas.

Foto: Heidi Ivask

Tartus Rukkilille mälestusmärgi juures kõneleb Enn Tarto ja kõlab Vanade Viiside laul

Fotod: Tartu Memento fotokogu

Märtsiküüditamise mälestushetkel Türil osalenud Memento Järvamaa ühenduse liikmed, Memento Järvamaa ühenduse nimel aetas mälestuseks lillekorvi Elvi Mägi.

Fotod: Teet Reier

Eesti Memento Liidu ja Tallinna Memento Ühenduse esimehe Leo Õispuu sõnavõtt märtsiküüditamise 67. aastapäeval 25. märtsil 2016 .a. Vabadussõja võidusamba jalamil Tallinnas

Head kohalolijad!

Lubage mul Eesti Memento Liidu 16 tegutseva maakondliku ja linnaorganisatsiooni nimel, seal hulgas Tallinna Memento poolt tänada teid, et tulite siia märtsiküüditamise riiklikule mälestustseremoniale.

Täna 67 aastat tagasi, 1949. aasta varahommikul algas suursüüditamise sõjaväestatud operatsioon, kodeeritud nimetusega "Murdlaine" (Priboi). Suursüüditamine toimus NSV Liidu uusvallutatud territooriumitel Soome lahest Musta mereni. See oli inimsusevastane aegumatu kuritegu – genotsiid.

Memento poolt kuni 2014. aastani välja antud nimekirjaraamatute isikuandmete kirjade alusel oli 1949. a. märtsiküüditamisega seotud kannatanute üldarv 32990 isikut. /R8/3, lk 13/ Nendest vähemalt 21428 inimest /R4, lk 344/ küüditati 25.-29. märtsil Eestist Venemaale; vähemalt 10331 inimest varjusid küüditajate

eest ning muutusid seega tagaotsitavateks mitteküüditatuteks /R4, lk 344/; R7, lk 16/; Siberis sündinuid oli vähemalt 589 /R4, lk 344/; Siberis suri vähemalt 2896 inimest /R4, lk 351, lk 363/ jne.

Ma võiksin niisugust arvude rida jätkata ning selgitada iga arvu tagapõhja, kuid siin ja praegu ei ole see võimalik. On enesestmõistetav, et ohvrid vajavad mälestuse jäädvustamist. Nüüdseks on selge, et Kommunismiohvrite memoriaal rajatakse EV 100. aastapäevaks Maarjamäele. Selle rajamise praegusest seisust räägin hiljem Okupatsioonide muuseumis.

Tahaksin veel öelda järgmist: Viimase ajal kuuleme sagedamini, et jätke ometi neist eesti rahva kannatustest rääkimine ja pöörduge näoga tulevikku! AGA MUIDUGI!!! Kuidas siis ilma tulevikumõtetesta!!! Kuid unustada ei tohi ka minevikku – ja mitte ainult kannatusi. Minevik õpetab meile palju. Ehk sedagi, kuidas ära hoida uusi kuritegusid.

Oma teoses "Hõbevalgem" on Lennart Meri väljendanud mõtet, et MINEVIK EHK AJALOOKOGEMUS ELAB MEIS EDASI. INIMENE VAJAB AJALUGU. MIDA LAITMATUM ON INIMESE SIDE MINEVIKUGA, SEDA ÕPPIMISVÕIMELISEM TA ON.

Lõpetuseks tahaksin öelda optimistlikult. 15 aastat Siberis veetnud ja seal oma kõige lähedasemad kaotanud inimesena tunnen eriti rõõmu selle üle, et meie Siberi-perioodi suurim unistus on täitunud – Eesti on vaba ning just näoga tuleviku suunas.

Tahaksin enese ja oma saatusekaaslaste nimel sisendada Eestimaa rahvale optimismi ka raskuste ületamisel. Praegu on juba saanud kevad. Tõstku meeletu Tuglase sõnadki: "Kui palju kevadeid olen juba näinud. Ja see oleks ikkagi nagu korrumatult esimene."

Head kevadet ja meeldivat suve!

Täna tähelepanu eest!

75 aastat kommunistide esimesest genotsiidikuriteost Eestis

Peep Varju
juunikiüditatu

14. juunil 1941

Eesti rahvuslikul ja riiklikul leinapäeval 14. juunil me mälestame kõiki ohvreid, kes kolme okupatsiooni viiekümne aasta jooksul kannatasid ja hukkusid vägivaldla läbi. 14. juunil 1941 Nõukogude okupatsioonivõimude korraldatud esimene massiline genotsiidiakt vapustas eesti rahvast enneolematult.

Kui enne seda päeva võis esimese okupatsiooniaasta ohvrite arvuks olla umbes 6-7 tuhat Eesti kodanikku, siis nüüd ühe päevaga topiti küüditamise loomavagunitesse ligi 10 000 ja nende seas oli lapsi ning alaealisi peaaegu kolmandik ohvrite koguarvust. Demokraatliku Eesti riigi elanike jaoks oli selline kohutav julmus arusaamatu ja mõistusevastane tegu. Sellest päevast arvates kadusid tuhanded Eesti kodanikud orjusesse Venemaa avarustesse ning 50 aastat ei teatud kodumaal paljude saatusest mitte midagi.

Kommunistlik süsteem ei pidanud vajalikuks sedagi minimaalset inimlikkust, et lähedased saaksid hiljem teada ohvri surmadaatumi. 1956. aastal Hruštšovi sula ajal, kui toimus poliitvangide massiline vabastamine, teatas ENSV kompartei juht Ivan Käbin ühes aruandes, et Eestis puuduvad igasugused dokumendid 1941. aasta massilise küüditamise kohta. Nii suure saladuskattega olid varjatud nõukogude impeeriumis suurimad kuritegelikud operatsioonid.

Need ülisalajased dokumendid olid peidetud Moskva arhiivi kommunistide kõige kõrgema võimuorgani Poliitbüroo **Erikausta** (v. k. Особая папка Политбюро). Tänu meie Memento organisatsiooni liikmete aktiivsele uurimistööle õnnestus aastail 1993-1994 need dokumendid Moskvast kätte saada ning saada avaldamiseks ametlik arhiiviluba. See oli parim aeg uurimistööks Venemaa arhiivides, sest pärast ebaõnnestunud augustiputši 1991. aastal läks võimutäius üle president

Boriss Jeltsinile ja tema korraldusel algatatud seadused võimaldasid hakata maha võtma salastatuse nõuet paljudelt arhiividelt. Selline vaba periood ei saanud kesta kaua, kuid meile sellest piisas.

Esmakordselt avaldati Eestis massiliste küüditamise operatsioonide dokumente märtsis 1994 toimunud Memento ja Muinsuskaitse Seltsi ühisel ajalookonverentsil. 1996. aastal ilmusid trükist pr. Hilda Sabbo kaks mahukat dokumentide kogu "Võimatu vaikida" I ja II köide, kus oli sadu dokumente, mis paljastasid kommunistliku impeeriumi hävitustööd miljonite inimeste hävitamiseks. Üks neist kommunistliku terrori ohvritest, 1938. aastal Venemaal hävitatud eesti külast ja hävingule määratud eesti perest pärit naine tegi teoks võimatuna näiva ülesande niisuguse kaaluga dokumentide leidmise ning avaldamisega. Dokumentide tähtsust iseloomustab selline fakt, et nende hulgas oli ka Katõnis 1940. aastal hukatud Poola ohvitseride lugu, mida rahvusvahelisel tasemel N. Liidu valitsus eitas kategooriliselt 50 aastat. Eitas viimse võimaluseni isegi Läänes lugupeetud uuendustemeelne Mihhail Gorbatšov. Poola riik hindas pr. Hilda Sabbo tööd kõrge riikliku teenetemärgiga, nii nagu ka president Lennart Meri.

Kui 2004. aastal lõpetas töö Repressiivpoliitika Uurimise Riiklik Komisjon (ORURK), siis sai eelneva 15 aasta ühise töö tulemusena fikseerida päris täpsed andmed 14. juuni 1941 massilise genotsiidikuriteo kohta. Dokumentidest selgus, et N. Liidu kuritegelik juhtkond, valitsus ja kompartei Keskkomitee olid selle massilise hävitustöö heaks kiitnud ülisalajase ühismäärusega nr. 1299-526 c14 kuupäevaga 14. mai 1941. Balti riikide kohta koostatud plaaniline tabel 11 grupi inimeste hävitamiseks koguarvuga 39 395 ohvrit (tegelikult küüditati **40 178 inimest**) vastab täielikult genotsiidikuriteo kõigile tunnustele. Selle dokumendiga märkis N. Liidu valitsus end ise inimsusevastaste kuritegude planeerijana ning läbiviijana. Erandiks tuleb nimetada kriminaalse taustaga kurjategijaid, keda lisati poliitiliselt ohtlikeks loetud naiste, laste ja meeste hulka sellel traagilisel teekonnal Venemaale. Nagu teame, tehti seda sihilikult poliitiliste vangide terroriseerimiseks ning vastupanuvaimu murdmiseks. Aga ülejäänud 9 gruppi oli tegelikult rah-

vuslikku eliiti kuuluvad inimesed kõrgelt elualadelt koos predega: riigijuhid, valitsuse-, parlamendi- ja omavalitsuse liikmed, kodanikuühenduste juhtliikmed, kaitseliitlased, politseiametnikud, kõrgemad riigiametnikud ja ohvitserid, arstid, insenerid, koolijuhid, talupere-mehed, Vabadussõja veteranid, Naiskodukaitse juhid jt aktiivsed demokraatliku riigi loojad ning kaitsjad.

Kommunistide genotsiidi esimene laine hävitas seega demokraatliku Eesti Vabariigi harituma, algatusvõimelise ning juhtiva osa rahvastikust. Hävitas selleks, et hiljem oma halastamatus hävitustöös järjest allapoole liikudes jääks järele ärahirmutatud ning võõrvõimule allutatud rahvass. Juhtiva osa hävitamine pidi kindlustama võimaliku vastupanu kiire raugemise. Märtrisurma läinud riigi juhtkond püüdis säästa oma rahvast, teades, et kaotatud riigi saab rahvas taastada, kuid rahva hävitusel pole enam midagi päästa. Seepärast loobuti 1940. aasta Moskva ultimaatumi järel relvastatud ning täiesti lootusetust vastupanust, kui Eesti riigi sees ja piiri taga olid võitluseks valmis 10-kordselt Eesti Kaitseväest suuremad Punaarmee väeosad.

Sellisel tulebki hinnata Eesti riigi loojate traagilist saatust. Nad läksid avasilmil vastu oma saatusele, nagu kirjutas 1940. aastal üks siinsetest Lääne diplomaatidest. Meil, ellujäänud genotsiidiohvitritel, pole etteheiteid oma riigi juhtkonnale. Täname, juba 25 aastat tagasi taastatud Eesti Vabariik on parim tõend sõjaeelse riigi juhtkonna tehtud otsuste õigeks mõistmiseks. Demokraatliku riigi salakavalalt hävitanud agressorile tuleb suunata see kriitika, mida ebakompetentsed tänased tagantjärele tarkusega varustatud arvamusiidrid ning ajaloolased heidavad ette oma riigijuhtidele. Kõik eespool nimetatud faktid ongi selleks esitatud, et kaasaegne noorem põlvkond mõtleks oma peaga ja mõistaks, milline oli Eesti riik enne 1940. aasta Nõukogude okupatsiooni ning hindaks õiglaselt 50 traagilist okupatsiooniaastat läbi elanud eesti rahva tublidust.

Riiklik uurimiskomisjon fikseeris töö lõpetamisel 2004. aastal vähemalt **9267** juunikiüditamise ohvrit. Neist **5003** ei pääsenud kunagi tagasi kodumaale ja teadmata kadunud oli jäänud tolaeagssesse nimekirja ligi 700. Lapsi ja alaealisi küüditati kokku **2578**. Viis

aastat tagasi, 2011. aastal oli Eestis juuniküüditatutest ellujäänuid veel pisut üle 700. Nüüd on neid veelgi vähem ja suurem osa neist on lastena küüditatud kui otsese genotsiidikuriteo ohvrid. Genotsiidi mõiste tuli rahvusvahelise õiguse aktidesse 1949. aasta Genfi konventsiooniga, kuid samas on see aegumatu inimsusevastane kuritegu.

Tunnustatud rahvusvahelise õiguse ekspert **Enn Sarv**, kes oli endine poliitvang nii Saksa okupatsiooni ajast kui ka teise Nõukogude okupatsiooni ajal, fikseeris küüditamise operatsioonis kuus inimsusevastase kuriteo alamliiki. Inimkaotuste kõrval on osutunud suurimaks ja pikaajaliseks kahjuks eesti rahvale ärahirmutatud, muserdatud ning vabaks tegutsemiseks puuduliku algatusvõimega inimesed, kes pole vabaks saanud nõukogude süsteemi valedest. Läheb mööda veel palju aastaid, et vabaneda lõplikult okupatsiooni aastakümnetega sisendatud saastast. Üheks selliseks näiteks on *magnusilmjärvelik* müüt hääletust alistumisest ja presi-

dent Konstantin Pätsist kui reeturist. Kuigi ajaloolane **Jaak Valge** ajakirjas Akadeemia avaldatud uurimistöös lükkas hästi argumenteeritult ümber M. Ilmjärve fantaasialennust sündinud järeldused, usuvad paljud siiani reetmise lugu. Ilmekalt tõestasid seda hiljuti lähiajalooost tehtud saated Eesti Raadios, kui seitse kümnest ajaloolasest arvasid, et meie esimene president ja Eesti riigi üks loojatest aastast 1918 ei vääri mälestusmärki. Mina loen seda kui kommunistlike valede järelmõju. Kutsun üles saatusekaaslaste vastuseks levitatud väärinfole osa võtma annetuste kogumisest meie riigi rajaja ja esimese presidendi Konstantin Pätsi mälestusmärgi toetuseks. Meie riigijuhtidega ühiselt läbielatud kannatused kommunistliku režiimi ajal peaksid ühendama meid loovaks ühistegevuseks.

Kõigile mineviku negatiivsetele nähtustele vaatamata pakub rõõmustavalt täiesti vastupidist ja lootusrikkast pilti meie noorte põlvkond, kes on sündinud vabas Eestis. Märtsikuine leinapäev on

saanud kooliõpilaste ja üliõpilaste algatusel rahvast ühendavaks ürituseks, kui kõigis maakondades süüdatakse ohvrite mälestuseks kümned tuhanded mälestusküünlad. Noore kasvava põlvkonna austust ja lugupidamist kannatustest läbikäinud esivanemate vastu on näidanud viimaste aastate kolme õpilaste mälestusvõistluse teemadel ilmunud raamatud. Siberi karmist koolist, Siberisse rajatud kodust ja tagasitulekust kodumaale koostatud vanavanemate lood tänaste õpilaste kirjutatuna moodustavad objektiivse ning tervikliku pildi meie rahvast tabanud katsumustest. Neis lugudes tuleb välja eelkõige eestlaste visadus, meelekindlus ja hakkamasamine igasugustes oludes. Ning paljude õpilaste siiras soov olla rasketel aegadel vanavanemate väärilised. On lootust, et neist kasvab riigi kodaniku väärkust hindav uus põlvkond. Aga meie tahame enne ajalooareenilt lahkumist uskuda, et Siberist kodumaale pääsemise järel oleme saanud anda oma panuse Eesti kodanikuühiskonna taastamiseks.

1941. aasta Suvesõja kangelastest

1941. aasta sõjasuvel kommunistide poolt toime pandud kohutavad kuriteod kutsusid esile ulatusliku partisaanisõja, algas Suvesõda. Nüüd, kui 11. juulil möödub 75 aastat Selma Rätsepa surmast, tahaksin veel kord meenutada tema kangelastegu. Tänu tema kindlameelsusele jäin minagi ellu.

Olen sündinud 1938. aasta septembris Tartu linnas. Me elasime Tartu lähedal Raadi, hilisemas Tartu vallas Aovere külas Käärdi talus.

Minu esimene isiklikult meelde jäänud pilt on 13. juuni 1941 õhtupoolikust. Isa oli käinud Tartus, talle oli öeldud, et kogutakse autosid ja midagi hirmsat on tulekul. Pere kogunes, kiiresti pakiti mõned asjad ja lahkuti talust. Isa oli Tartust kokku leppinud minu emapoolse vanaema Marie Ennikoga, et ta tuleb Tartust Käärdile kodu hoidma ja loomi söötma. Kui talu veel paistis, hakkasin oma poolõe Tiitu kukil rabelema. Inimesed jäid seisma, ema nuttis ja ütles: „Seal on meie kodu, kas me enam kunagi koju saame?” Isa arvas, et küll saame.

Vanaema tuli Tartust meile ja hommiku poole ööd tulidki küüditajad. Isa Mart Kool oli olnud Tartu valla valla vanem, olime kogu perega küüditamismekirjas, vanaema Marie kui tartlane aga ei olnud. Vanaema käest hakati nõudma, et kus meie oleme. Vanaema

vastas, et ta ei tea. Kui ta tuli Tartust, ei olnud pererahvast talus, võti oli ukse kõrval, ta teadis seda kohta. Kuulati üle juba tallu toodud uusmaasaajad. Nemad kinnitasid, et kui vanainimene tuli, oli pererahvas juba lahkunud.

Kohalik partorg, vist eestlane Venemaalt, hakkas vanaema käest nõudma: „Ütle, kus nad on?”. Vanaema ei teadnud. Siis hakati nõudma, et kus me võiksimme olla. Seda vanaema Marie muidugi oletas ja kui ta oleks seda punatimukatele öelnud, oleks meid kätte saadud.

Vanaema peksti kaevu juures püsivarrastega, viidi kuuri äärde ja lasti mitu korda püstoliga peast mööda. Uusmaasaaja poeg nägi vanaema peksmist pealt, tulistamist samuti. Hiljem ta rääkis mulle. Ta läks nähtu tõttu metsavennaks ning hiljem Saksa sõjaväkke ja ta oli toodud Mordvasse vangilaagrisse veel enne mind.

Käärdi talust põgenenud pere oli metsas mitmes kohas, Tartumaal Maarja-Magdaleena lähedal, siis Kudina vallamaja lähedal, kus metsas varjas end umbes 50-60 inimest, peamiselt lapsed, vanurid ja naised. Mehed, ka minu isa, olid lahinguväljadel – Suvesõjas.

Kudina perenaiste seltsis ja tuletõrjeühingus aktiivselt tegutsenud Selma Rätsepa abikaasa leitnant Erich Rätsep oli metsavend ning teda jälitati. Oma-voliliselt metsast Eerika tallu oma loomi

söötma läinud Selma Rätsep arreteeriti ning temalt hakati nõudma Erich Rätsepa ja teiste metsavendade asukohta. Leitnant Erich Rätsep võitles Suvesõjas okupantide vastu, ta ei olnud meie juures metsavarjunute laagris.

Selma Rätsep viidi Kudina vallamajja. Kuna ta metsas varjajate asukohta ei reetnud, piinati teda vallamaja punanurgas metsikult. Mõnitamiste ja eriti metsikute piinamiste ajal Selma Rätsep suri.

Kudinas oli okupantide eriuksus. Peamisteks piinajateks olid kohalikud hävituspataljonlased. Üks neist, partorg Uiga, elas aastaid Nõos. Kuid tänu Selma Rätsepa sangarlikkusele jäid ellu end metsas varjanud lapsed, naised ja vanurid. See õudus, mis toimus Tartu vanglas 8. ja 9. juulil 1941.a., ei kordunud.

Kudina vallas kommunistide poolt mõrvatud Selma Rätsepa, Aleksander Sepa, Raimund Sepa, Karl-August Värnomasingu, Kaljo Värnomasingu ja teiste matusetalitus toimus Maarja-Magdaleena kirikus 18. augustil 1941. aastal. Kaastunne kõigile vägivalla ohvritele. Tänu meid aidanud ja paljude inimeste elu päästnud Selma Rätsepal (10.02.1900 – 11.07.1941).

Mineviku õudused ei tohi korduda. Aidaku meid, Eesti riiki ja rahvast Jumal!

*Enn Tarto
üks metsas ellujäänutest*

Tartu rahulepingu 96. aastapäeva tähistamisest Tartus

Teatavasti kirjutati 2. veebruaril 1920 kell 00.45 Tartus (Tartu rahu majas Vanemuise 35) alla rahulepingule Eesti Vabariigi ja Vene NSFV vahel. Selles tunnustab Nõukogude Venemaa „Eesti riigi rippumatust ja iseseisvust“, töötab loobuda „igaveseks ajaks kõigist suveräänõigustest, mis olid Venemaal Eesti rahva ja maa kohta“ ning deklareerib, et „Eesti rahvale ja maale ei järgne endisest Vene riigi kuuluvusest mingisuguseid kohustusi Venemaa vastu.“ 4. veebruaril 1920 ratifitseeris Tartu rahulepingu ülevenemaaline kesktäitevkomitee.

Tartu rahuga lõpetati Vabadussõda, määrati kindlaks Eesti idapiir. 13. veebruaril 1920 ratifitseeris Asutav Kogu Tartu rahulepingu. 30. märtsil 1920 vahetatakse ratifitseerimiskirjad Moskvas ja Tartu rahuleping astub jõusse.

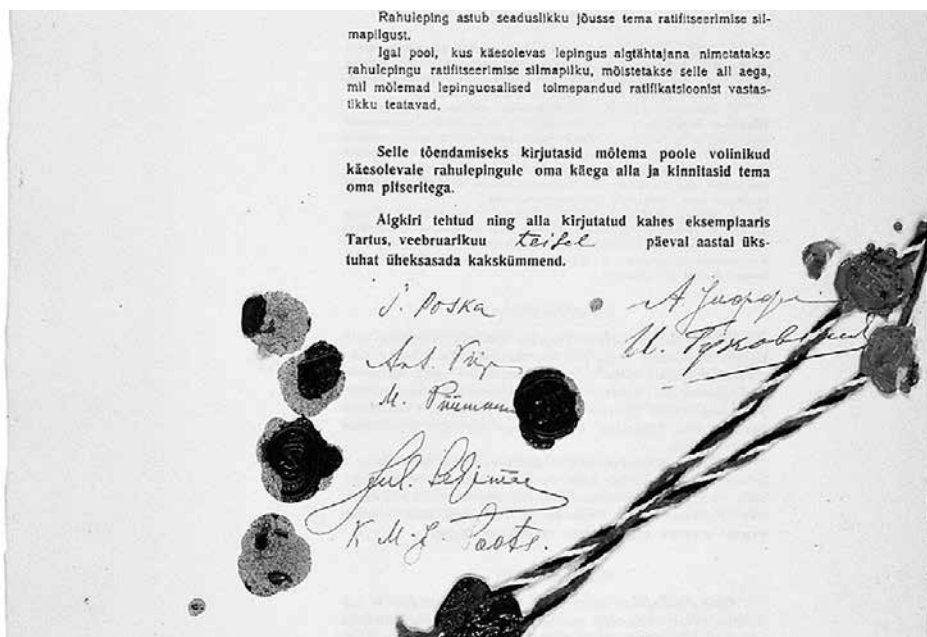
2. veebruaril 2016 peeti Tartu rahu maja, praeguse Jaan Poska gümnaasiumi juures Tartu gümnaasiumide Tartu rahu mälestusüritus. Alates kella 10 asetasid Tartu linnajuhid pärjad Pauluse kalmistul asuvale Vabadussõja memoriaalile. Raadi kalmistul asetati pärjad meie rahva kangelase Julius Kuperjanovi hauale ning Lõuna-Eesti vabastajate mälestussamba juurde. Mitmed Tartu Memento inimesed, kellel oli jõudu ja jaksu, käisid juba eelmisel öhtul või 2. veebruari hommikupoole kalmistul küünlaid ja mälestuspärgi asetamas.

2. veebruaril kell 11 kogunesid Tartu linna, Kaitseliidu ja 13 korporatsiooni esindajad Vabadussõja (1918-1920) monumendi juurde, et tähistada Tartu rahulepingu sõlmimise 96. aastapäeva.

Tartu linna poolt korraldatud üritusel võtsid sõna Tartu linna Urmas Klaas, korporatsioon Sakala esindaja Silver Piirimäe ja Kaitseliidu Tartu Maleva pealiku abi Ivar Sibul. Pärast sõnavõtte asetasid nad monumendi jalamile lillepärjad. Tartu Memento esimees Enn Tarto vastas telesaajakirjanike küsimustele.

Tartu rahulepingu 96. aastapäeva tähistamiseks toimus kõnekoosolek algusega kell 12 Vanemuise 35 kõrval olevas pargis. Mälestusürituse korraldas Eesti Vabaduspartei - Põllumeeste Kogu juht Rein Koch. Kõnekoosolekule oli kutsutud ka Tartu Memento esindus koos lip-pudega.

Tartu linnavalitsuse poolt esines lühi-

sõnavõtuga Tartu linnavolikogu esimees Vladimir Sokman. Kõne pidasid ka Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna esimees Mart Helme ning Vabaerakonna esindaja Andres Herkel. Lisaks esinesid sõnavõttega ERMi direktor Tõnis Lukas, Aldo Kals, ajaloolane Helmut Piirimäe, vabadusvõitleja Mart Niklus ja paljud teised. Olev Teder jagas raamatut „Paju lahing sõnas ja pildis“. Tartu Memento lippu kandis Jaan Haring, sinimustvalget lippu Endel Uudevald ja Enn Tarto. Kohal oli mementolasi – proud Valve Luuka, Eha Kaljuvee ja palju teisi.

Enn Tarto õnnitles oma sõnavõtus kõiki Tartu rahu 96. aastapäeva puhul. Ta meenutas, et hiljuti tähistasime Jaan Poska 150. sünniaastapäeva. 2. veebruaril 1919 suri Julius Kuperjanov. Oma kõnes rõhutas ta järgnevat:

„Tartu rahu on Eesti riigi sünnitunnistus. Tartu rahust ei tohi loobuda. Ilma võiduta Vabadussõjas ja Tartu rahu sõlmimiseta me siin praegu ei seisaks. Tartu rahuga määrati kindlaks Eesti Vabariigi idapiir ning otsustati Eesti lääneorientatsioon. Võimalikus ebasoovitavas kinkolepingus Eesti Vabariigi ja Vene Föderatsiooni vahel peab selgesõnaliselt välja ütleva, et Tartu rahuleping jääb püsima. Peab võitlema selle nimel, et Eestis, Lätis, Leedus ja Poolas oleks võimalikult tugev ja reaalne NATO kohalolek. Jõudu meie riigimeestele selles võitluses!

Eesti kuulub Euroopa Liitu, ka see on osa lääneorientatsioonist. Aga me peame

Euroopa Liidus võitlema oma huvide eest ning selgitama Eesti võimalusi. Pime allumine on mõttetu. Sisserändajate uputus ei ole vaja. Praegused võimulolijad Riigikogus ja ka opositsioon peavad pingutama selle nimel, et Eestis jätkuks ka meie inimestele töökohti, et nad ei peaks lahkuma ja juba lahkunutel oleks võimalik Eestisse tagasi tulla.

Me mälestame eri rahvusest hukkunuid Vabadussõjas ja Eesti vabaduse eest langenuid läbi aegade. Aga mementolase pean veelkord rõhutama, et Vabadussõjas ellujäänuid ja nende perekonnaliikmeid ähvardas kohutav saatus pärast Eesti Vabariigi okupeerimist 1940. aastal ja annekteerimist 6. augustil 1940. Vabadussõjas võideldud tapeti punaarmee laste poolt, küüditati ja arreteeriti. Väga paljud hukkusid Siberi vangilaagrites. See on aegumatu inimsusevastane kuritegu.

Tänu Jumala abile ja Eesti rahva tublidusele on õigusliku järjepidevuse alusel taastatud Eesti Vabariik, on säilinud Eesti keel ja meel.

Aidaku Jumal Eesti riigil ja rahval püsima jääda!“

2. veebruaril 2016 kell 14 algas Tartu linnamuuseumi saalis õigusteadlase Lauri Mälksoo ettekanne „Tartu rahuleping rahvusvahelise õiguse kontekstis“. Terve nädala jooksul oli huvilistele avatud Tartu rahu tuba Jaan Poska gümnaasiumis. Jaan Poska gümnaasiumis toimus ka Tartu rahu aastapäevale pühendatud ülelinnaline mäluvõistlus 9.-12. klassi õpilastele.

Mälestus- ja leinapäev Tartus

25. märts 2016 - suur reede, küüditamisohvrite mälestuspäev, paastumaarjapäev

Vastavalt kokkuleppele EELK Pauluse koguduse õpetaja piiskop Joel Luhametsaga ja 2. märtsil 2016. aastal toimunud MTÜ Tartu Memento koosoleku otsusele toimus Pauluse kirikus Riia tn. 27 eraldi leinajumalateenistus, kus mälestati 1949. aasta märtsiküüditamise ohvreid ning kõiki võõrvõimude ohvreid.

Kell 12.00 algas lippude pidulik sisseviimine. Sinimustvalget lippu kandis Enn Tarto, Tartu Memento esimees, Tartu Memento lippu kandis Jaan Haring, Tartu Memento juhatuse liige. Leinajumalateenistusele oli tulnud palju mentolasi ja meie kaaskannatajaid ja kaasvõitlejaid.

Piiskop Joel Luhametsa läbiviidud teenistus oli ülimalt südamlilik. Leinajumalateenistuse ajal oli Enn Tarto asemel mõnda aega lipuvalves Tartu Memento juhatuse liige Endel Uudevald.

Kell 12.45 lahkuti kirikust ning suunduti mööda Riia tänava kõnniteed mälestusmärgi Rukkilill (Pepleri 27) juurde. Sinimustvalgetlippu kandis Rein Vanja, Tartu Memento lippu Jaan Haring. Ürituse eest vastutavaks isikuks oli Tartu Memento poolt Endel Uudevald. Mälestusmärk Rukkilille juurde asetati aegsasti küünlaid ja mälestuspärgi. Kell 13.00 lauldi Eesti Vabariigi hümn.

Seejärel Tartu Memento esimees Enn Tarto palus kokkutulnud leinaseisakuks. Mälestati ja leinati 67 aastat tagasi toimunud märtsiküüditamise ohvreid, kui üle 22 tuhande inimese viidi Siberisse, kellest umbes kolm tuhat ei pöördunud elusana Eestisse tagasi, leinati kõiki küüditamiste ohvreid, kõiki Eesti eest võidelnuid kogu maailmas, nii natsismi kui kommunismi ohvreid, Eesti eest võidelnud relvavendi, metsavendi, üliõpilasvabadusvõitlejaid, avalik-õiguslike vahenditega Eesti eest võidelnud ning meie keskelt pidevalt lahkuvaid kaaskannatajaid ja kaasvõitlejaid.

Vastavalt traditsioonile esines Tartu linnavõimu poolt lühisõnavõtuga ja aetas leinapärga Tartu linnavolikogu esimees Vladimir Šokman. Pikema ja südamliku kõnega esines

Tartumaa maavanem Reno Laidre ja aetas siis leinapärga. KVÜÖA ülem kolonel Martin Herem avaldas kaastunnet ja aetas leinapärga. Kaitseliidu Tartu maleva poolt oli kohal kolmeliikmeline esindus, Kaitseliidu Tartu Maleva kaplan pidas lühikese leinateenistuse. Tartu Memento poolt aetasid leinapärgad Tiina Margus ja Eha Kaljuvee.

Seejärel esines sõnavõtuga Enn Tarto. Ta rõhutas veelkord, et 67 aastat tagasi toimunud märtsiküüditamine on aegumatu inimsusevastane kuritegu. Eesmärk oli veel kord rahvast röövida, hirmutada, murda metsavendade vastu, rajada tee kolhoosikorrale ning jätkata pingutust, et eestlased jääksid omal maal vähemusse.

Tartu mentolastele sõbralik koor Vanad Viisid laulis neli laulu 1949. aasta küüditamise mälestuseks. Sissejuhatauseks lauldi laulu „Kodumaaga hüvastijätt“. Tartu Memento esimees Enn Tarto teatas, et vastavalt väljakujunenud traditsioonile mälestame 1944. aasta 27. ja 28. märtsil punavägede poolt Tartu pommitamises hukkunuid. Seejärel kutsus Enn Tarto, et kellel kohalolijatest veel jõudu on, siis algusega kell 18.00 Tartus Raekoja platsil algab mälestusküünalde süütamine. Küünalde süütamist korraldab MTÜ Tulipisar, Eesti Üliõpilaskondade Liit, Eesti Noorteühenduste Liit. Tartu Memento juhatuse liikme Valve Luuka ettepanekul suundusid Tartu Memento liikmed ja meie külalised lähedalolevasse Kotka keldrisse, et puhata, kuulata laule, vahetada mälestusi.

25. märtsi 2016. aasta õhtul olid paljud Tartu mentolased Raekoja platsil, kaasas kalmüküünlad. Põhilise küünalde süütamise töö tegid ära üliõpilased ja õpilased. Kohal olid üliõpilasorganisatsioonid ENÜS-i esindajad, korporatsioonide esindajad, palju vabatahtlikke.

Suur, suur tänu noortele, et nad pole meid unustanud! Nad pole Eestit unustanud, küünlameri oli tunnustus Eesti riigile ja rahvale. Aidaku meid Jumal!

*Lugupidamisega,
Enn Tarto,
Tartu Memento esimees.*

25. märtsi mälestuspäev Jõgevamaal

1949. aasta märtsiküüditamise mälestusüritused Jõgevamaal toimusid nagu ikka üle maakonna. Saare vallas asuvas Kalevipoja muuseumi ruumides avas meie ühing pr Aide Nurme eestvõtmisel märtsiküüditamise aastapäevaks fotonäituse “Lapsed ja Siber”.

Kalevipoja muuseumi juhataja pr Ulvi Tamm oli peale lillede asetamist mälestuskivi juurde korraldanud päevakohase arutelu, kontsertosa ja kohvilaua.

“Teeme ära” talgutel korrastati mälestussammas

Loota võib ju teistele, kuid mis ise tehtud, see on ikka hästi tehtud ja ehk inustab ka neid, kes peaks asja eest head seisma. Nii mõeldes on Jõgevamaa Represseeritute Ühingu Jõgeva kandi rahvas ja ka üksikud kaasatundjad juba kolmandat kevadet tulnud ja teinud küüditatute mälestussamba puhastus- ja seda ümbritseva ala koristustalgud.

Kui 2015. aasta talgupäeval toime- tasime viimas ja külmas, siis tänava olime küll taevaisa soosingus. Ilm oli lihtsalt kuldne. Neli tundi tööd ja künnivareste tekitatud oksapraht ja muu rämps oli riisunud. Imestasime isegi, et koristusfirmale jäi 25 suurt 150-liitrist täis prahikotti.

Talgupäeva lõpetuseks turgutasime end maitsva taimeteega, silme ees unistus kunagi valmivast mälestuspargist.

Talguline

Fotod: Jõgevamaa Memento kogu

Võrus meenutati möödunud

Mälestus küüditamistest toob mentolased ikka ja jälle kokku kohtadesse, kust kunagi algas tee teadmatusse. Ligi 80 Võru raudteejaamast teele saadetud kogunes 25. märtsil, et meenutada möödunud ja kohtuda oma saatusekaaslastega.

Mälestuspäeva avas Memento Võrumaa Ühenduse juhatuses esimees Silver Sild, kes tuletas meelde, et 67 aastat tagasi saadeti tollaselt Võrumaalt Venemaa erinevatesse paikadesse asumisele 1654 inimest, nende hulgas 458 alaealist. Meie rahva karmist saatusest ja selle järeltulevatele põlvedele meenutamise vajadusest rääkis Võrumaa maavanem Andres Kõiv. Oma isa teekonda Siberisse meenutas ka Võru abilinnapea Sixten Sild. Mälestusi 1952. a. küüditamisest rääkis Harri Joonas. Pärja asetasiid ka abilinnapea Kalev Ilves ja Kaitseliidu Võrumaa Maleva Võru malevkonna pealik Toomas Piirmann.

Raudteejaama perroonile asetati südamekujuliselt leinaküünlad, sümboliseerimaks selle mälestuspäeva südamelähedust. Lippude juures seisid aulvalves Naiskodukaitse, Noorte Kotkaste ja Kodutütarde esindajad. Pakuti kuuma teed ja küpsiseid.

Paar tundi hiljem kogunes teine osa kunagiselt Võrumaalt küüditatuid aga Põlvamaale Veriora raudteejaama juurde, et mälestada sealt teeläinuid. Päeva tähtsusest kohaletulnuile ja tänastele noortele rääkisid Memento Võrumaa Ühenduse juhatuses esimees Silver Sild, Põlva maavanem Ulla Preeden, Põlvamaa Omavalitsuste Liidu esimees Kai do Kõiv, Veriora vallavanem Enel Liin ja Kaitseliidu Põlva Maleva staabiülema kapten Raivo Pehk. Saatusekaaslastele soovis jätkuvat tervist ühenduse Põlva osakonna juhataja Roman Parmas. Mälestuskivi juurde asetati pärjad. Paljud saatusekaaslased süütasid oma lähedaste mälestuseks leinaküünlad. Tuulisel ja kõledal päeval pakkusid lohutust Põlva Naiskodukaitse pakutud kuum tee ja maitsvad pirukad.

Juunis avatakse küüditatutele mälestusmärk

Kui Veriora raudteejaama juures aitab aastatetaguseid raskeid päevi meenuta mälestuskivi, siis nüüd saavad ka Võru raudteejaamast küüditatud oma mälestusmärgi. Kaks aastat tagasi tol-

Küüditamist meenutati Võru raudteejaamas.

Fotod: Silver Sild

Verioras kõneleb Memento Põlvamaa osakonna juhatuses esimees Roman Parmas.

lase noorsoopolitseiniku Elar Sariku välja käidud idee saab koos Memento Võrumaa Ühendusega teoks. Skulptor Jaak Soansi kavandatud ja Karmo Tõra projekteeritud mälestusmärk rajatakse AS Kurmiku abiga. Siinkohal kutsungi kõiki Eesti Memento Liitu kuuluvate ühenduste esindusi Võrru 22. juunil kell 15.00 toimuvale mälestusmärgi avamisele, et koos meenutada küüditamisi Eestis. Kuna sel aastal toimub Võrus ka Võidupühale pühendatud Kaitseväge paraad, on külalistel põhjust Võrus olla koguni kaks päeva järjest. Samas ootab Memento Võrumaa

Ühendus kõigi küüditatute mälestuse jäädvustamist toetavate inimeste ja organisatsioonide sihtotstarbelisi rahalisi annetusi, et viia lõpule ka mälestusmärgi ümbritseva pargi korrastamine ja valgustamine. Meie sihtotstarbeline a/a Swedbangas on EE06 2200 2210 6316 2366. Mälestusmärgi eelarveks kujuneb üle 20 000 euro, kuna mitmed tööd on vahepeal kallinenud.

Kohtumiseni Võrus 22. juunil 2016.

Silver Sild
Memento Võrumaa Ühenduse juhatuses esimees, EML juhatuses aseesimees

REEDETUD 1939-1941

MRP

Aastatel 1939-1941 aset leidnud sündmused Eestis on muutunud ajalooks, mille kõige noorem tunnistaja tähistab tänavu oma 75. sünnipäeva. Ajalugu, eriti poliitiline ajalugu, on ülimalt ideologiseeritud ning on tekitanud ja tekitab jätkuvalt erinevaid tõlgendusi kunagi okupeeritud rahvusriikide ning imperialistlike ambitsioonidega okupantriikide, aga ka meie endi seas.

Vanaisade poolt Eesti Vabadussõjas kättevõidetud iseolemise komistuskiviks sai 23.08.1939 sõlmitud Molotov-Ribbentropi pakti salaprotokoll (MRP). Sellest hetkest alates ei olnud maailm enam endine. Meid reedeti. Vanemate ja vanavanemate põlvkonnal tuli juba üsna pea kogeda, mida tähendavad suurriikide salakokkulepped, sõnamurdlikkus ja vallutusiha, mille põhjusi ning tagajärge peavad hästi tundma pealekasvavad põlvkonnad, kellele tuleb võidelda oma võitlus meie rahva ja riigi säilimise nimel üha enam hulluvas maailmas.

Tänu MRP-le alustas Saksamaa 1. septembril 1939 sõda Poolaga, mis kasvavas Teiseks maailmasõjaks. 17. septembril ründas Poolat ka NSV Liit. Ühiste ambitsioonidega totalitaarsed suurriigid püütsid ühist võitu. Poola oli omavalhel relva jõul jagatud, Eesti Euroopast isoleeritud. Purustanud koos Saksamaa Poola vastupanu, sai Jossif Stalin vabad käted Soome, Eesti, Läti, hiljem ka Leedu ja Bessaraabia vallutamiseks.

Baaside leping

Juba 28. septembril 1939 sõlmis liitlasteta jäänud Eesti valitsus eesotsas Kaarel Eenpaluga sõjalise jõu kasutamise ähvardusel alandava baaside lepingu NSV Liiduga, millele 2. oktoobril 1939 järgnes Punaarmee väeosade sissemars Eestisse. Kas tollased riigijuhid andsid endale aru, et nad vabatahtlikult nõus-

tusid, olgugi et relva ähvardusel, oma riigi äraandmisega ja sellega kaasnevate inimohvritega, valusalt riivates rahva au ja väärikust igaveseks ajaks? Kas Mart Laar, Taavi Rõivas, Riho Terras või Toomas Hendrik Ilves oleks käitunud tollastes oludes teisiti?

Neelanud alla Poola ja Balti riigid, ründas Punaarmee 30. novembril 1939 Soome Vabariiki (3,65 milj. inimest), sest Soome keeldus 1932. aastal sõlmitud mittekallaletungilepingu laiendamisest, millega oleks kaasnenu Punaarmee baaside paigutamine Soome territooriumile. Erinevalt Eestist ja teistest Balti riikidest otsustas Soome vastu hakata. Alguse saanud Talvesõjas osutasid soomlased ülekaalukale agressorile ülimalt efektiivset sõjalist vastupanu, mis lõppes rahulepingu allakirjutamisega 13. märtsil 1940. Soome kaitsejõudude võitlusvõime ning punavägede kaotused Talvesõjas, aga hiljem ka Jätkusõjas olid nii suured, et vapustasid isegi Stalinit, sundides teda tunnustama väikeriigi ennastalgavat võitlust oma iseseisvuse eest! Kohtumisel Teheranis 1943 ütles Stalin Rooseveltile ja Churchillile: "Rahvas, kes on võidelnud iseseisvuse eest nii vapralt nagu Soome, väärrib... lugupidamist."

Eesti okupeerimine

Peale Punaarmee väeosade vabaneemist Soome rindelt oli aeg taas pöörata pilgud Balti riikide poole. 14. juunil 1940 alustas NSV Liit Eesti, Läti ja Leedu õhu- ning mereblokaadi. 16. juunil nõudis NSV Liit ultimatiivses vormis täiendavate väekontingentide vastuvõtmist ja nõukogudemeelse valitsuse ametisse seadmist Rahvaste Liitu kuulunud Eestis! Sõnadele järgnesid teod. 17. juuni varahommikul algas Punaarmee lisavägede sisene mine Eestisse. Selle asemel, et anda rahvale käsk vastupanu osutamiseks, allkirjastas kindral Johan Laidoner koos Leningradi sõjaväeringkonna ülema armeekindral Kirill Meretskoviga tagantjärele

okupatsiooni seadustamiseks eriprotokoll, loovutades riigi võitluseta ründajale. Erinevalt Soomest ei olnud Eesti valitsus oma maa ja rahva kaitseks ei sõjaliselt ega vaimselt valmis. Ei maal, merel ega õhus. Teostamata jäi üldmobilisatsioon ja Eesti vägede koondamine idapiirile, mis, tõsi küll, oleks vaid mõneks ajaks takistanud Punaarmee edasitungi. Kui see ei olnud reetmine, siis mis see oli?

Riigi lammutamine

Et esimene löök tuleb suunata rahva juhtide ja eliidi pihta, teadsid bolševikud suurepäraselt. Punaarmee sissetungile järgnes see, mida järgneda ei oleks tohtinud. 21. juunil 1940 vabastas president Konstantin Päts Jüri Uluotsa peaministri ametist ning nimetas uueks valitsusjuhiks nõukogude käsilase Johannes Vares-Barbaruse! 22. juunil 1940 vabastas Konstantin Päts Sõjavägede ülemjuhataja ametist Johan Laidoneri, kes küüditati 19. juulil 1940 koos abikaasaga Venemaale. 27. juunil 1940 andis president välja Kaitseliidu likvideerimise seaduse.

21. juulil 1940 allkirjastas Konstantin Päts Andrei Ždanovi poolt kokku pandud Johannes Vares-Barbaruse valitsuse ametissemääramise. Järgnesid presidendi allkirjad uue nõukogudemeelse valitsuse esimestele dekreetidele. Samal päeval, 21. juulil 1940, kuulutas Eesti Vabariigi põhiseaduse vastaselt valitud Riigivolikogu Eesti nõukogude sotsialistlikuks vabariigiks. 6. augustil 1940 võttis NSV Liidu Ülemnõukogu VII istungjärk Eesti NSV Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu koosseisu. 22 aastat kestnud vaba Eesti lakkas Eesti juhtide kaasabil olemast. Reetmine? Jah, see oli reetmine, põhjuseks hirm mitte eesti rahva, vaid oma naha päästmise pärast. Eesti Vabariigist oli alles jäänud vaid mälestus, mida ellujäänud vabariigi loojad kandsid endas läbi kõikide okupatsiooniaastate.

Reetmise hind

Mooramehed olid oma töö teinud. 30. juulil 1940 vahistati ka Konstantin Päts ning saadeti koos perega Venemaale. Eesti Vabariigi endisest 11 riigivane- mast vahistati esimese nõukogude oku- patsioonistaasta jooksul 9 inimest, Otto Strandmann tegi enesetapu. Vaid August Reil õnnestus põgeneda Rootsi. Arreteeri- riti 61 endist ministrit, kellest enamus suri vangilaagrites või hukati. 21. juunini 1940 ametis olnud 11 maavanemast jäi järele vaid 5 maavanemat, 33 linnapeast 15 linnapead. Vallavanemate arvukast perest represseeriti umbes 35%. NKVD vangistas 1940. aastal peaaegu 1000 ning 1941. aastal peaaegu 6000 Eesti Vabariigi elanikku. Enamik neist inimes- test mõisteti süüdi ja saadeti Venemaa vangilaagritesse, kus suurem osa neist suri, või hukati langetatud surmaotsus- te alusel. Ühe nõukogude võimu aasta- ga kaotas Eesti rahvast rohkem kui kogu eelnenud saja aasta jooksul kokku.

Täna näib uskumatuna, et uuele või- mule alistus juhtide eeskujul ka Eesti sõ- javägi, kaitseliit ja politsei, jättes oma rah- va saatuse hooleks. Ohvitserkond lubas ennast arreteerida ja saata Venemaa van- gilaagritesse surema, osa ohvitserkonnast pöördus uude usku. Vastupanuta reorga- niseeriti Eesti sõjavägi Punaarmee koos- seisus olevaks territoriaal-laskurkorpuseks. Ka Kaitseliit ja suurem osa eesti rahvast oli kuulekalt nõus relvade loovutamise- ga vastasele. Õnneks kehtib täna Eestis endiselt kindral Aleksander Einso 1993. aastal kehtestatud käskkirj nr 1, mille kohaselt tu- leb Eesti relvajõududel igal tingimusel vas- tasele vastu hakata. Nüüd siis loodetavasti koos NATO liikmesriikidega.

Eesti Rahva Ühisabi (ERÜ) poolt 1943. aastal avaldatud andmete põhjal oli tolleks ajaks registreeritud 60 988 Venemaaale viidud ja seal mõrvatud inimest: arreteeritud, küüditatud, mobiliseeritud, kutsealustena ja tegevväljastatena Vene- maale viidud, mõrvatud ning teadmata kadunud isikud. Eriline koht selles loe- telus kuulub 14. juunil 1941 nõukogu- de võimu poolt toime pandud esimesele massiküüditamisele Eestis, mida aitasid läbi viia kohalikud kommunistid ja muud masti tegelased. Pange tähele – ümber- astumisele kuulus kogu eesti rahvas!

Venemaale jõuti ära viia Kaitseliidu, Isamaaliidu jt. organisatsioonide aktiiv- sed liikmed koos perekondadega, endised ohvitserid, kaitsepolitseinikud, politsei- nikud, vanglatöötajad, suurmaaomanikud, vabrikandid, riigiparaadi teenistujad, Saksamaalt repatrieerunud isikud. Aga ka sakslased, kes olid Saksamaale sõitjate nimekirjas ning kelle kohta olid NKVD-l olemas kompromiteerivad materjalid,

samuti põgenikud endisest Poolast, kes keeldusid vastu võtmast Nõukogude ko- dakondsust. Kokku 10 205 inimest, kel- lest mitte ükski polnud kohtulikult süüdi mõistetud. Küüditatute seas oli üle 5000 naise ja üle 2500 alla 16-aastase lapse. Pe- rekondadest eraldati 2819 meest, kes viidi arreteerituna Sverdlovski oblasti surma- laagrisse, kus lasti maha 606 meest. 1194 meest suri nälga ja kurnatusse ning ainult 539 meest tuli hiljem invaliidina Eestisse tagasi. Küüditatute hulgast lasti maha ka 12 naist. 1941. aasta juuniküüditamine pani aluse metsavendlusele Eestis.

Suurt laastamistööd meie rahva seas tegi 1941. aastal läbi viidud mobilisat- sioon. Punaarmeesse mobiliseeriti umbes 50 000 meest, kellest nõukogude tagalas- se jõudis 36 000 - 37 500. Teel Tallinnast Leningradi hukkus merel 4767 inimest. Valdav enamus Venemaale jõudnud noo- ri mehi saadeti teenima tööpataljonides- se. Paljud mobiliseeritud üritasid tööpa- taljonidest põgeneda, kuid enamus neist võeti aga kinni ja lasti maha. Järgnenud aasta jooksul hukkus tööpataljonides näl- ja ja haiguste tagajärjel ligi 6600 meest. Vähemalt 5000 meest hukkus lahingutes Velikije Luki all. Üks aasta nõukogude võimu tõi Eestimaa peale inimkaotuste kaasa ka suure ainelise kahju. Punaarmee ja hävituspataljonide hävitustöö taga- järjel hävis 1941. aastal Eestis kokku 13 054 majapidamishoonet ja elamut, Eesti tööstuses 324 tööstushoonet, purustati 197 maanteesilda. Venemaale aeti umbes 3000-pealine tõukari. Laastamistöe puu- dutas igat eesti elanikku.

Tärganud ja purunenud lootused

Ei ole saladus, et teade 22. juunil 1941 puhkenud sõjast Nõukogude Liidu ja Saksamaa vahel võeti Eestis vastu positiivsete ootustega. Alguse sai 1941. aasta Suvesõda, mille käigus võeti pal- judes kohtades võim üle veel enne saks- laste jõudmist Eestisse. Kohtuta hukati paljud nõukogude võimu kehtestami- sele, repressioonidele ja küüditamistele kaasa aidanud inimesed, mis omakorda viis hiljem hauda ja Venemaa vangilaag- ritesse veel tuhandeid eesti mehi ja naisi.

Esimesed Saksa väed ületasid Eesti lõunapiiri 5. juulil 1941, nendega liitusid kohe esimesed vabatahtlikud, et ühiselt võidelda inimsusvastased kuriteod toime pannud riigi vastu. Saksa jalaväediviiside koosseisus võitles 1941. aasta suvel mitu eestlaste rühma ja kompaniid, kes saade- ti Eesti idapiirilt siiski koju tagasi. 6. det- sembril 1941 hõivasid sakslased Osmusa- saare. Eesti territoorium oli nõukogude võimust vabastatud, kuid okupeeritud Saksa vägede poolt. Sakslased soovisid küll teha koostööd nõukogude võimu vas-

tu, kuid samas anti mõista, et oleme siiski teisejärgulised, kui mitte alaväärtuslikud inimesed. Järgnesid uued repressioonid. Seekord peamiselt kommunistide ja juu- tide vastu. Inimsusevastaste Kuritegude Uurimise Eesti komisjoni (“Max Jakob- soni komisjoni”) andmeil tõi uus okupa- sioon kaasa 8000–9000 Eesti kodaniku hukkamise.

Meelespidamiseks

Kahtlemata mõjutas liitlasteta jää- nud Eesti juhtkonna käitumist 1940- 1941 oluliselt Saksamaa, kelle sõjama- janduslikke huvisid oleks sõda Baltiku- mis riivanud. Sakslased soovitasid NSV Liidu nõudmistele järgi anda hoiatades, et Saksamaa ei saa MRP tõttu sõjalist abi Eestile anda.

Aastatel 1940–1941 Eestis toime pandud inimsusevastaste kuritegude põhjuseks oli NSV Liidu juhtkonna poliitika ja eesti soost kollaborandid, ees- märgiks Eesti kiire liitmine NSV Liiduga ja nõukogude korrale sobimatute inimes- te hävitamine. Oleme ikka olnud arva- musel, et süütute inimeste vangistamist ja hukkamist ei saa õigustada mitte ühe- gi ideoloogiaga. Tõsi on aga see, et just nii on toimitud, nii Idas kui Läänes, tä- nase päevani välja. Tõsi on ka see, et Ees- ti Vabariigi kodanike eelnev tegevus oma rahva ja riigi teenimisel Eesti Vabariigi seaduste alusel ei saanud olla aluseks nende süüdimõistmiseks NSV Liidu sea- duste järgi. Aga just nii see toimus. Kas ajalugu võib korduda?

Põhjendusi, miks Eesti Vabariigi Va- litsus andis järgi NSV Liidu survele, võib ju mõista. Ainult et eesti sõjamehed koos rahva enamusega olid valmis võitlema oma vabaduse eest teades, et kokkuvõt- tes neid ootab ees kaotus. Juhtunuks nii, oleks Eestimaa au ja väärikus, nii nagu Soomegi oma, olnud lahingutes langenu- te hinnaga päästetud. Vastupidiselt loo- detule, ei suutnud aastatel 1940-1941 langetatud otsused säästa rahvast suur- test inimkaotustest. Mille nimel hukku- sid kohapeal mahalastud, Punaarmeesse mobiliseeritud, nõukogude võimu poolt küüditatud ja arreteeritud eestlased?

Eestimaa on meie oma maa. Tahan olla kindel, et Eestis aastatel 1939-1941 asetleidnud sündmuste analüüsi tule- mused aitavad tänastel valitsejatel, meie julgeoleku ja riigikaitse korraldajatel, pa- remini mõista meid varitsevaid sise- ja välisohte, mis ei ole kuhugi kadunud. Ai- tavad teha kõik selleks, et kaitstud olek- sid eelkõige Eesti huvid, et eesti rahvas mitte kunagi ei peaks maksma verehinda oma juhtide ja sõprade reetmise pärast.

*Kuno Raude
mai 2016.*

Mälestused 1944. aasta pommitamisest Tartus

Tänavu märtsis möödub 70 aastat NSV Liidu lennukude poolt toime pandud terrorirünnakutest, mis olid samuti suures osas suunatud tsiviilelanike vastu. Veel nüüdki püüavad mõned Venemaa poliitikud väita, et Eesti astus 1940. aastal vabatahtlikult Nõukogude Liitu. Aga miks pommitas Nõukogude Liidu lennuk vägi siis 1944. aastal massiliselt Eesti linnu, kus said kannatada eelkõige tsiviiliskud? 6. märtsil 1944 pommitati Narvat, 7. märtsil Tapat, 9. märtsil Tallinna ja 26.-27. märtsil Tartut.

Pärast Teist maailmasõda olen paljude inimeste käest kuulnud, et 1944. aasta kevadtalvel Tartul ja tartlastel osaliselt vedas, sest "punakotkad" pildusid palju pomme väljaspoole linna: ida poole Anne luhale, kagu poole Ropka raudteejaama ümbruse põldudele ja põhja poole Narva maantee jõudva Karusoo lõpu heinamaadele (enne Kilgi teeristi). Tookord ja veel tänapäeval püüavad mõned ajalooasetajad väita, et need sõja seisukohalt nõmedad pommitamised olid tingitud punalendurite agarusest, rumalusest või laiskusest. Eks neid inimlike omadusi ole ikka olnud ja saab olema edaspidigi. Hoopis teise tähenduse meie seisukohalt annab nende möödapommitamiste puhul oletus, et Saksa pool suutis 1944. aasta kevadtalvel Tartut ründama saadetud lennukelased eksiteele viia.

Olen sündinud 1938. aasta septembrikuus. Teise maailmasõja algust okupeeritud Eesti pinnal mäletan väga katkendlikult, aga 1944. aastat mäletan juba üsna hästi. Meie pere elas tookord Tartu vallas Aovere külas. Tartust põhja poole suunduva Narva maantee ääres enne Kilgi teeristi on Tartu poolt tulles paremat kätt Aovere küla kolm talu, vasakut kätt, s.t teisel pool maanteed, olid heinamaa ja siis Karusoo lõpp. 1943.-44. aasta talvel ehitasid sakslased Käärdi ja Teistekäärdi maadele mingi "objekti", rahvakeeli "sakslaste jama". Narva maanteel käis väga tihe liiklus, aga inimesed ei saanud täpselt aru, mis "objekt" see on. Lastele (külas oli kolm poissi) öeldi, et seal on vist mingi sakslaste õhu-

vaatluspost, mis teenindab Tartu (sõjaväe) lennukvälja.

"Punakotkad" olid ennegi külainimesi pardarelvadest tulistanud ja sinnakanti üksikuid pomme pildunud, aga tõeliseks mõlluks läks 1944. aasta 26. märtsi õhtul. Läksime kogu perega esmalt õue ja seejärel otse keldrisse. Mehed läksid varsti uuesti õue. Hiilisin kaasa. Meie talust umbes 7 km kaugusel oleva Tartu pommitamine juba käis. Taevas olid "jõulukused" (valgustusraketid), ristlesid helgiheitjad, lendasid punased leekkuulid, kuulda oli müriinat ja mõningal määral näha juba tulekahjude kuma. Akki visati meie küla kohale suur valgustusrakett, nn jõulukuusk. Õues oli nii valge, et oleks võinud lehte lugeda. Aga kohe hakkasid vähem kui ühe kilomeetri kaugusel Karusoo otsas tööle õhutorjesuurtükid, rahvapärased flakid (die Flugabwehrkanone), mis lasid jõulukused puruks. Jälle oli pime, kui Tartu pommitamise kuma välja arvata. Peagi hakkasid Karusoo otsa kukkuma pommid. Algul oli kuulda vilinat, siis saabus hetkeks vaikus, seejärel käis mürakas. Varsti oli kuulda ainult üksteisele järgnevat plahvatusi. Ema tormas keldrist välja, võttis mul tutist kinni ja viis keldrisse tagasi.

Nõukogude lennuk vägi pommitas ka järgmisel ööl Karusoo otsas olevat "objekti", vähesel määral veel mõnel järgneval ööl. Aprilli lõpuks oli vaikus majas.

Saime teada, et Aovere küla vastas oli sakslaste pettelennukvälja. Elektrivoolu saadi autodega veetavatest sisepõlemismootorite abil käivitavatest generaatoritest. Maapinnal asuvate tulede abil anti esimene pettesignaal. Ainult kolm pealt lahustesse muldkindlustustesse paigaldatud flakki ja kaks suurekaliibrilist kuulipildujakompleksi tulistasid eelkõige valgusrakette ega lasknud lennukeid liiga madalale. Kui esimesed pommid olid kukkunud, pandi heinamaal põlema hirmsat musta suitsu ajavad tõrvamättad (s.t õhukestest puitlaastudest tõrvaga immutatud padjakesed). Segaduse suurendamiseks olevat pillutud veel väiksemaid suitsugranaate.

Heinamaal olid ka mõned autoakudega valgustatud masinavrakid, mis õhust vaadatuna võisid näida lennukitena.

Pettelennukväljal töötasid ainult sakslased. Lennukvälja likvideeriti 1944. aasta mais. Nädal enne ärasõitu lasti meid, külapoisse, ka "lennukväljale". Pommiakude oli heinamaal ja Karusoo otsas palju. Pärast lugesid kohalikud maaomanikud pommiakude kokku - neid leiti 365. Miina Härma nimeline kolhoos tegi seal hiljem põhjaliku maaparanduse. Suured traktorid lükkasid kõik tasaseks. Teatavasti oli tegelik lennukvälja Tartu linna ääres, mitte kaugel Jänese ja Puistee tänavast.

Pettesadam oli Tartus ida pool Anne luhal. Sinna oli kogutud vanu laevavrakke. Valgustusega mängides viidi lendurid eksiteele ja pettesadamat pommitati. Ma käisin 1944. aasta suvel koos isaga neid purukspommitatud vrakke vaatamas. Kauaegne Tartu Memento esimees Paul Muuli juhtis korduvalt tähelepanu pommiakude suurele hulgale Anne luhal. Anne kanali kaevajad avastasid kaks lõhkemata lennukipommi tulevase kanali alal ja nende kahjutuks tegemiseks kutsuti demineerijad.

Tartust kagusse jääva Ropka raudteejaama lähistel põldudel olevat vanadest vagunitest kombineeritud ja Tartu 1944. aasta märtsipommitamise ajal puruks pommitatud "raudteejaama" ma ise näinud pole, kuid sellest on mulle rääkinud mitu inimest.

Jäägu sõjaajaloolaste uurida, kuidas sõdivad pooled üksteist neil Eestile traagilistel päevadel üle kavaldasid. Igatahes kui need pommid, mida "punakotkad" heitsid 1944. aasta kevadtalvel Anne luhale, Karusoo otsa heinamaadele või Ropka jaama lähedastele põldudele, oleksid heidetud Tartu linnale, oleksid Tartu purustused olnud veelgi rängemad ja kaotused tsiviilelanike hulgas veelgi suuremad.

Enn Tarto

Endla teatri lugu

II Maailmasõja purustused olid mitmes valdkonnas eriti suured. Üks neid oli eesti teater. Suurematest teatrihoonetest muutus varemeteks tervelt neli: Estonia Tallinnas, Vanemuine Tartus, Endla Pärnus ja Narva teater. Neist taastati vaid Estonia.

Endla teatriga seoses on levinud legend, et see jäi taastamata põhjusel, et selle rõdult kuulutati välja Eesti Vabariik. On selle kohta ka dokumente? 1945. a. kevadel koostatud ülevaatusakti järgi ei olnud hoone seisukord sugugi lootusetu. Ära oli põlenud katus, puust dekoratsioonilaod ja puust vahelaed, kokku olid varisenud kerged kivivaheseinad, kuumuse tõttu oli sisse langenud saali lae rauast kandekonstruktsioon. Hoone välismüürid ja sisemised kandeseinad olid vähe kannatada saanud, pangale üüritud ruumid olid jäänud peaaegu puutumata. Seega otsustati algul teater taastada. „Endla“ teater alustas tööd juba 1944. a. teatrivaremete kõrval asuvas pangahoones. 1947. a. koostati oma maja taastamise eelprojekt, milles suhteliselt sama ruumilahendusega hoone taastamiskulud olid 5,5 miljonit rubla. Lava kavatseti veidi laiendada, pangaruumidesse pidi tulema proovisaal, punanurk ja raamatukogu. Kuid raha selleks ei saadud, nagu ka Vanemuise teatri- ja kontserdimaja taastamiseks. Varemmed jäid lagunema.

Uus lootus tekkis 1952. a., kui niihästi Pärnust kui Tartust said oblastikeskused. Oblastiteatrid olid ette nähtud ka üleilulistest normides. Augustis 1952 arutati uut Endla projekti, mis oli märksa ambitsioonikam kui eelmine. Ette oli nähtud pöördlava, täiesti uus lava kõrvalruumide lahendus, 6000-kohaline saali planeeriti rõdud, rikkalikum oli sisekujundus ja välisfassaad. Uues hoones pidi Endla jätkama tööd sõnalavastus- ja muusikateatrina 74-liikmelise loomingulise koosseisuga, mille hulka kuulus ka orkester. Kuid aeg oli teinud oma töö. Jaanuaris 1953 otsustas Arhitektuuri Valitsus, et sellist hoonet olemasolevatesse varemetesse ehitada pole otstarbekas, kuna need on väga halvas seisukorras. Uue, siiski vaid 400-kohalise saaliga hoone ehitamiseks kalkuleeriti 4,15 miljonit rubla.

Teater ise elas tagasihoidliku provintsiteatrina. Näitlejaid oli 23 ja kuigi kuuplaanis oli ette nähtud koos ringreisidega 25-30 etendust, oli isegi plaanis etenduse keskmine vaatajate arv umbes 150 inimest. Hoone vajab remonti ja sisustus uuendamist, kuid selleks raha ei antud, sest maja kuulus ametlikult NSVL Riigipangale. Ja repertuaar, mis pidanuks vaatajad teatrisse kutsuma? 1953. a. esimese poole neli uuslavastustust on väga täpses proportsioonis: eesti klassika - A.Kitzberg „Kauka jumal“ (kulakute paljastamine), nõukogude kaasaegne näidend - Simukov „Tütarlapsed-kaunitarid“ (pealkirja järgi komöödia), lääne klassika - E.Zola „Robordini pärijad“ (kapitalismi paljastamine) ja eesti nüüdisnäidend A. Hint „Kuhu lähed, seltsimees direktor?“ (veel esinevad üksikud igandid).

Tõepoolest, kuhu lähed, seltsimees teatridirektor? Aga minna polnud kuhugi. Aprilli lõpul kaotati Eestis oblastid. Pärnu muutus taas veidi üle 30 000 elanikuga rajoonilinnaks. Endla teater sai L.Koidula nime, kuid uus maja oli lõplikult plaanidest maha võetud. Dokumente selle nõ ideoloogiliste põhjuste kohta pole õnnestunud leida. Kahtlen, kas neid üldse on olnud. Võibolla oli tegemist vaid suulise otsusega? Aga tõenäolisem põhjus on siiski sõjajärgsed kitsad olud. Pärnus hakati rajama uut paraadväljakut jõe äärde, teatri taastamine oli kõrvalisema tähtsusega. Liitati teater ju tegutses! Nagu Narvas ja osalt ka Tartus ei taastatud Pärnus purustatud vanalinna, lammutati kirik ja rajati uus tüüphoonestusega Lenini tänav. 1961. a. mitte ei lammutatud, vaid õhati teatri varemed ühelainsal ööl. Sama saatus oli ka Vanemuise teatri- ja kontserdimajal: 1945. a. taas-

Endla teater 1915
EFA.271.0-119652

Endla teatri varemed, suvi 1945
EFA.344.0-84677

Endla teatri „ajutine“ hoone aastail 1944-1967,
november 1944, EFA.217.1.7263

tamiskõlblikud varemed olid 1950. aastate keskpaigaks muutunud varisemisohlikeks ja lammutati samuti.

Alles 1959. a. koostati Eesti Projektis Pärnu poolelijäänud esindusväljaku äärde rajatava teatrihoone projekt, ametliku nimetusega „teater-kultuurimaja“. 1967. a. avatud hoonet teater siiski isetegevuslastega jagama ei pidanud. Vana teatrihoone asukohta ehitati 1971. a. hotell. 1990. a. 23. veebruaril avati selle ees mälestusmärk teatritele.

Liivi Uuet,
Riigiarhiivi arhivaar

Okupatsioonide muuseumi plaanidest

“Ma usun, et see on kaunis maja, millele üks eesti perekond pühendas kõik oma säästud, sest proua Ritso ei põgenenud Eestist mitte kuldkohver käes, vaid ta lahkus oma teadmistega, mis tal olid Tartu Ülikoolist ja mida ta täiendas põgenikelaagris Saksamaal. Ma mõtlen, et niisuguste säästude ja niisuguse ohvrimeelega loodud maja peab teenima vabadust. See on meie vabaduse maja ja ta peaks meile meenutama vaid ühte – kui nõrk ja habras on piir vabaduse ja vabaduse vastaste vahel,” sõnas muuseumi patroon Lennart Meri hoone avamisel 2003. aastal

Kuidas aga teenida vabadust? Kuidas mõista, et vaba riik ja rahvas ei ole enesestmõistetav? Vastupidi, see on meie isade-emade, vanaemade-vanaisade tohutu töö, vastupanu ning kannatuste hinnaga saavutatud väga oluline väärtus!

Okupatsioonide muuseumi plaan laieneda on tekitanud palju küsimusi. Levib hirm, et muuseum kaotatakse või hävitatakse.

Nii see kindlasti ei ole. Muuseum laieneb, kõneledes tulevikus lisaks okupatsioonidele ka vastupanust, taastumisest ja vabadusest. Jah, me oleme öelnud, et vabadus on selge triumf okupatsioonide üle, aga vabadust ei saa mõista rääkimata kannatustest Eesti lähiajaloo. Need on justkui mündi kaks poolt, mis käivad alati kokku.

Okupatsioonidele ja vastupanule pühendatud ala muuseumi uues ekspositsioonis tegelikkuses mitmekordistub. Lisaks oluliste esemete eksponeerimisele keskendume uue püsinäituse loomisel ka inimeste isiklikele lugudele ja tunnetele. Usume, et meie ülesanne on lisaks teadmistele anda edasi ka isiklike kogemusi – millist mõju avaldab küüditamine, vangilaager või totalitaarse süsteemi juurutamine indiviidile ja ühiskonnale.

Seepärast algabki muuseumikülastaja teekond loomavagunisse sisseastumisega, millega enam kui 30 000 eestimaalast oma kodudest kisti.

Inimsusevastastele kuritegudele pühendatud ekspositsiooni osa ilmestavad lisaks küüdivagunile veel vangilaagritest ja vanglatest kõnelev näitus, äärmiselt kõnekad esemed nagu näiteks Hans Luige Siberis kantud puhvaika ning Ilse Kotteri Siberis kirjutatud päevikud. Samuti kajastatakse rahvusvähemustega toime pandud kuritegusid, aga ka tagasiõite Siberist ja sellega kaasnenud raskuseid.

Pärast inimsusevastaste kuritegudega tutvumist astub külastaja ruumi, mis kõneleb 1944. aasta põgenemisest ning sellega kaasnenud raskustest.

Põgenemist kajastava ekspositsiooni osa illustratsioon.

Suure põgenemise käigus lahkus Eestist ligikaudu 70 000 eestlast, kelle roll eestluse hoidmisel ning Eesti riigi taastamisel oli märkimisväärne. Mida tähendas ohtlik teekond Rootsi või Saksamaale? Kuidas eestlust hoiti, eksilvalitsusi loodi ning kultuuritraditsioone säilitati? Kõik need lood kõnelevad meie sitkest vaimust ja tohutust tahtejõust.

Välis-eestlaste saatust kirjeldavast ekspositsioonist suundub külastaja tagasi raudse eesriide taha jäänud Eestisse.

Küüditamist kajastava ekspositsiooni osa illustratsioon.

Eestit lahutas raudne eesriie. Illustratsioon.

Riina Leevald kirjutab oma mälestustes Siberist koju pöördumisest järgmiselt: “Kui juhtub see kõige hullem, siis juhtub: inimene harjub ära, õpib kuidagi elama. Need, kes Eestisse jäid, olid aga pideva hirmu alla, nägid sõda ja küüditamist kõrvalt.” Seepärast usume, et muuseumi ülesanne on tulevikus lisaks otsestele inimsusevastastele kuritegudele rääkida ka sellest, kuidas totalitaarset režiimi juurutati ning kuidas eestlased sellele vastu seisid. Tuleb rääkida propagandast ja tsensuurist, jälgimisest ning hirmust, mis iseloomustasid elu kodumaal, aga ka kohanemisest. Sest kõigele vaatamata olid eestlased väga leidlikud oludes, kus midagi saada polnud ning „suur vend“ kõiki me samme jälgis. Ja mis kõige olulisem, me panime vastu! Olgu vastupanuvormiks siis metsavendlus, kooliõpilaste lendlehed või paksude kardinatate taga jõulude tähistamine.

Nõukogude korra kehtestamist kajastava ekspositsiooni osa illustratsioon.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et okupatsioonide ja vastupanu alane püsinäitus hakkab kajastama kolme elusaatust, mis Eesti lähiajalugu ilmestavad. Üks neist radadest oli väga lühike ja ränk, teised võisid esmapilgul tunduda helgemad, aga olid neilgi omad konarused, hirmud ja südamevalud. Lisaks muuseumi peamajas asuvalle ekspositsioonile aitavad muuseumi sõnumit edasi kanda ka Pagari tänaval asuvad KGB kongid, mis avatakse külastajatele juba järgmisel aastal. Kongide fookus on suunatud Nõukogude repressioonide kajastamisele. Kongide näol on tegemist omamoodi vaikiva ja vahetu tunnistajaga, mis kõneleb iga oma seinapooriga seal aset leidnud inimõiguste ränkadest rikkumistest.

Kui külastaja on tutvunud okupatsiooni ja vastupanu alase ekspositsiooniga, liigub ta edasi muuseumi kolmandale korrusele, kus räägitakse iseseisvuse taastamisest. Kui-

das hargnesid sündmused nagu Hirvepargi miitingud, Balti kett, öölaulupeod, kuidas hakati üles ehitama demokraatlikku riigikorda ning milliseid takistusi sel teel on tulnud ületada? Külastaja saab kõikidele neile küsimustele muuseumist vastuse.

Muuseumi meeskond, uue ekspositsiooni kuraatorid ning mitmed ajaloolased, etnoloogid, kodanikuühenduste vedajad ja teised, kes on meile jõu ja nõuga abiks olnud, usuvad, et just selline külastaja teekond võimaldab nii tulevastel põlvkondadel kui ka Eestit külastavatel turistidel mõista, kui habras on vabadus ning milliseid raskusi oleme seljatanud vabaduse taastamiseks. Vabadus elule, sõnavabadus, aga ka vabadus kodumaa randa külastada – kõik need on vabadused, millest muuseumi viimane osa kõneleb, panes külastaja mõtlema, kuidas igaüks meist peab vabadust hoidma ja selle eest seisma.

Täna on vaid 10% muuseumi külastajatest eestimaalased, mis tähendab ligikaudu 2000 inimest aastas. Et inimesi muuseumisse tuua, peame me muutma viisi, kuidas me neid lugusid räägime. See ei tähenda ideoloogilist suunamuutust, me ei pelga rääkida rasketel teemadel ega keerulistest aegadest nii, nagu nad on olnud. Aga me peame klaasi taga olevatelt esemetelt „tolmu maha pühkima“ ning kajastama ka eesti inimeste lugusid, mis neile esemetele hinge annavad. Usume, et selline lähenemine võimaldab meil nii tulevas-tele põlvkondadele kui ka Eesti sõpradele meelde tuletada, et midagi nii “igapäevast” nagu vabadus, on tegelikult suur väärtus. Ja selle säilitamise nimel peab igaüks meist iga päev pingutama.

Meie ajutised näitused käsitlevad juba täna väga paljusid teemasid, mis kõik on otseselt seotud inimeste õiguste, ebaõigluse, kannatuste, aga ka lootuse, ühtehoidmise ja julgusega. Aasta alguses avasime Sergei Loiko näituse Donetsk lennujaama pommitamisest ning koostöös Eesti Rahvusarhiivi ja Bosnia ja Hertsegoviina Föderatsiooni arhiiviga korraldatud näituse Srebrenica massimõrvast. Täna on muuseumis avatud ajutine näitus „Mis teeb kodu koduks“, mis kõneleb kodust kui varjupaigast nii okupatsioonide ajal kui ka täna. Näitus on tänaseks meie majja toonud ligi 1000 kooliõpilast ja lasteaiast, kellele rääkisime küüditamisest, kodumaalt põgenemisest jpm. Sellel suvel on muuseumis avatud ka Eestit Veneetsia biennaalil esindanud kunstinäitus „Esimehe Lugu“ ja Poola muuseumist rändab meie juurde Katõni massimõrva kajastav näitus. Kahtlemata pole need kerged teemad ja kindlasti ei meeldi need näitused kõigile. Sellest hoolimata usume, et muuseumi ülesanne pole öelda, mis on õige ja vale või valida pooli, vaid kajastada erinevate ühiskonnaliikmete lugusid ja tekitada arutelu.

Muuseumi meeskond

Muuseumi uue püsiekspositsiooni loomisega kaasneb ka põhjalik uurimustöö. Seoses sellega kutsume kõiki Eesti inimesi üles saatma muuseumisse Siberiga seotud esemeid, fotosid, dokumente ja mälestusi.

Kui ka Sina soovid oma loo muuseumile kinkida, võta ühendust meie kuraator Martin Andrelleriga: tel: 6680250 või martin@okupatsioon.ee (esemeid või kirju on võimalik saata ja tuua ka muuseumisse aadressile Toompea 8, Tallinn, 10142).

Represseeritute komisjon töötab Justiitsministeeriumi haldusalas

Alates eelmisest aastast läks nn asjatundjate komisjon (nimetatakse ka represseeritute komisjoniks), mille peamine ülesanne on poliitilistel põhjustel represseeritud inimeste sotsiaalsete küsimuste läbitöötamine, Siseministeeriumist Justiitsministeeriumi haldusalasse.

Olulistemaks teemadeks, mida represseeritute komisjon on viimastel koosolekutel läbi arutanud, on olnud Okupatsioonide muuseumi nime küsimus, kommunismiohvrite memoriaali rajamine, märtsi- ja juuniküüditamise mälestuspäevade korraldus, kommunismi kuritegudega tegeleva rahvusvahelise institutsiooniga seotu ning Kaitseväge suurem kaasamine hukkunud Eesti ohvitseride mälestusmärkide juures toimuvatel mälestusüritustel, lisaks on käsitletud ka muid ettetulevaid küsimusi.

Okupatsioonide muuseumi osas on leidnud represseeritute komisjon, et väga tervitav on Pagari tänava keldrite eksponeerimine avalikkusele ning muuseumi pinna laiendamine, aga ühiselt on tuntud tugevat muret nime muutuse osas. Komisjon leiab, et sõnal „okupatsioon“ on niivõrd kandev tähendus just neile, kes ise elasid läbi küüditamised ning okupatsiooni kõige valusamad etapid. Just nende inimeste jaoks on oluline, et Eestis säiliks taoline asutus sellise nimega. Kui represseeritute komisjon on kohtunud ka Okupatsioonide muuseumi juhtkonnaga, pole siiani veel ühisele lahendusele jõutud.

Teiseks tähtsaks teemaks on kommunismiohvrite memoriaali rajamine Maarjamäele 2018. aasta augustiks. Komisjoni liikmed on arutanud memoriaali paiknemist ja arhitektuurikonkursi korraldust, tegelenud mälestatavate liigitusega ning leidnud, et on mõistlikum avada memoriaal augustis, mitte Eesti Vabariigi 100. aastapäeval 24. veebruaril, mis on niigi erinevate sündmustega üle koormatud. Komisjoni jaoks on väga oluline, et kommunismiohvrite memoriaali avamine ei vajuks tahaplaanile, vaid oleks avamise päeval ülemaailmse tähelepanu all.

Peatselt on tulemas ka juuniküüditamise 75. aastapäev, mille väarikat tähistamist 14. juunil Vabaduse väljakul Vabadussamba jalamil korraldab Justiitsministeerium. Inimõiguste Instituut on lubanud hea ilma korral luua enda poolt vaatepildi „Pisarate meri“. Lisaks sellele korraldab president Toomas Hendrik Ilves Kadrioru lossi Roosiaias juuniküüditatuile vastuvõtu.

Justiitsministeerium tõdeb, et koostöö ministeeriumi ja represseeritute komisjoni ning selle liikmetega on olnud väga tulemusrikas ning positiivne.

Represseeritute komisjon on moodustatud Vabariigi Valitsuse korraldusega 2003. aastal ning korraldus määrab ära ka komisjoni liikmed, kelleks on valdkonna eest vastutav minister ning üksteist ühingute juhti: Endiste Poliitvangide Lood-Ühingu esimees, SA Eesti Mälu Instituut juhatuse liige, Noorsootöö Keskuse isamaalise kasvatuse projektijuht, Eesti Vabadusvõitlejate Liidu esindaja, Sotsiaalministeeriumi sotsiaalala asekancler, Eesti Memento Liidu esindaja, Murtud Rukkilille Ühingu juhatuse esimees, Rahandusministeeriumi esindaja, Eesti Represseeritute Registri Büroo juhataja, SA Unitas tegevjuht, SA Eesti Välispoliitika Instituut juhatuse esimees.

*Illimar Leppik von Wiren
Justiitsministeeriumi kantsleri nõunik*

IN MEMORIAM

ERICH PUUSAAG
21.12.1920–06.05.2016

Erich Puusaag sündis 25.12.1920 Tallinnas Elfride ja metallitööstur Karl Puusaag'i perekonnas. Oma tulevase elukutse valikul oli ainsale pojale suureks eeskujuks isa, Tallinna Metallitööstuse Ühingu asutajaliige ja kauaaegne esimees. Peale Tallinna Reaalkooli lõpetamist jätkas noormees õpinguid Tallinna Elektromehaanika Tehnikumis metallide lõikamise ja töötlemise erialal, eesmärgiks kõrghariduse ja inseneri kutse omandamine Prahast.

II maailmasõja alguses viis nõukogude mobilisatsioon noormehe Punaarmee. Velikije Luki lahingute käigus 1942-1943, kus hukkus vähemalt 5000 Punaarmee koosseisus võidelnud eesti meest, liitus Erich Saksa armee. Ta taganes koos sakslastega 1944. aastal Saaremaale, kus satust 1,5 aastaks nõukogude sõjavangi. Peale vangist vabane mist lõpetas 1947. aastal tehnikumi ja abiellus samal aastal Laine Looriga. 1954. aastal sündis perekonda tütar Piret.

Aastatel 1949-51 töötas suur motosporti huviline VSÜ-s „Kalev“, 1951–1962 peamehaanikuna Tallinna Metallitoodete tehases ja 1962–1992 peamehaanikuna Mööblitootmiskoondises „Standard“. Aastatel 1992-1998 oli samas väljaõppe meister. Möödunud sajandi kaheksakümnendatel õpetas kutsekoolis puidutöötlemist, hiljem ENSV Riiklikus Kunstiinstituudis sisearhitektidele puitmaterjalide tundmist ning mööbli valmistamist. 1991. aastal ilmus tema sulest õpik „Puit ja puitmaterjalid“. Erichi peamisteks huvialadeks olid ehitamine (suvila Väana-Jõesuus) ja amatöörfilm. Aastatel 1999–2000 töötas ta Harjumaa ja Tallinna Riigikaitse osakonnas.

Et möödunud sõda oli jätnud eluks ajaks väga sügava jälje, pühendus Erich Puusaag vanemas eas Saaremaa lahinguid käsitlevate saksakeelsete raamatute tõlkimisele. Peale Eesti iseseisvuse taastamist aitas ta oluliselt kaasa endiste relvavendade koondamisele Eesti Vabadusvõitlejate Tallinna Ühendusse (EVTÜ), peamiseks eesmärgiks kodurahul põhineva riigi loomisele kaasaaitamine ja vabadusvõitlejate elujärje parandamine. Ta oli EVTÜ juhatuse aseesimees aastatel 1993–1995. Alates 1995. aastast kuni 2003. aastani täitis Erich Puusaag suure pühendumusega EVTÜ juhatuse esimehe kohustusi. Ta oli ka Ülemaailmsete ESTO päevade üks korraldajaid 1996. aastal Tallinnas, raamatu „Tallinna vabadusvõitlejad“ kaasautor, Kotkaristi V klassi kavaler 1997. Erich Puusaag lahkus 06.05.2016 Tallinnas. 13.05.2016 sängitati meie ustav sõber Tallinna Metsakalmistule. Puhka rahu, hea kaasvõitleja!

*Eesti Vabadusvõitlejate Tallinna Ühenduse nimel
Kuno Raude*

Kasahstanis püstitati endise Alžiiri nim. naistevangla, praeguse muuseumi territooriumil 10. oktoobril 2015 mälestuskiivi tekstiga: “Pühendatud alusetult süüdimõistetud ja välja saadetud Eesti kodanike mälestusele”. Eesti suursaadiku Jaan Reinholdi eestvedamisel ja sponsorite toel sai see üritus teoks pärast ERAF-i ja Astana Eesti saatkonna head koostööd mälestussamba avamisel Spasski memoriaalis 31.05.2015, mille kohta saite lugeda eelmises Memento Teatajas.

TOIMETAJA VEERG

REIN PURJE

Memento Teataja
toimetaja

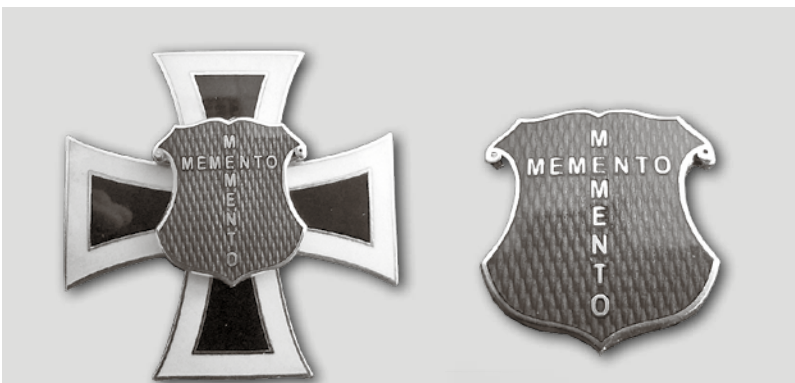
Lugupeetud saatusekaaslased, kaasamõtledjad, meie lehe lugejad!

Täna Memento Teatajale saadetud kirjutiste ja fotode eest. Muidugi võivad mõneski küsimuses ilm-neda erinevad arusaamad, eks siis ole, mida vaagida ja arutada.

Okupatsioonide muuseumi ümber käib ajuti päris tuline arutelu. Tugev vastasseis on muuseumi nime muutmisele Vabamuks (Vabaduse muuseumiks). Leitakse, et see tähendab katset okupatsiooni tahaplaanile jätta, isegi eitada. Loodan, et uue nimega (kui see on ikka vajalik, siis ehk on võimalik kompromiss) harjutakse, kõige tähtsam on ikkagi sisu. Avaldame muuseumi meeskonna saadetud tulevikukava, millest nähtub, et ka okupatsioonide osa on kavas edasi arendada, et tänastele noortele kaasaegsemal moel ajalugu valgustada. On meie kõigi, mitte ainult muuseumi omanike huvides, et muuseum oleks ligitõmbav. Siin ühtib muuseumi deklareeritu Memento põhiideega: et mälestus vaenamistest säiliks, et kedagi ega midagi ei unustataks, et minevik ei korduks. Näituste valik on muutunud vanema põlvkonna jaoks kirjuks, samas on muuseumi senine koostöö Mementoga andnud häid tulemusi. Üheskoos on korraldatud noori kaasavaid küüditatute mälestuste kogumisi ja raamatutena välja andmist, on tähistatud mälestuspäevi ja korraldatud raamatuesitlusi. Viimati olin 10. märtsil vabadusvõitleja Taivo Uibo “Vaba tahtega KGB vastu” esitlusel.

Muuseumi asjust rohkem paneb mind muretsema Pilistvere kommunismiohvrite memoriaali tulevik. Juba nõukogude ajal kandsid julged mehed ja naised kokku kivikangrut, läbi aastate oleme seda rahva tahtest sündinud paika pidanud kõige õigemaks kokku tulemise ja mälestamise kohaks. Loodan, et Pilistvere ei jää tähelepanu ja abita nüüd, kus kommunismiohvrite suur memoriaal Tallinnas lõpuks asukoha leidis ja kaks aastat fookuses on. Abi on Pilistvere memoriaalil, kus töökoormat veab vapralt Pilistvere kogudus, tõesti tarvis ja loodan väga, et Eesti Memento Liidus selleks loodud töörühm tegutseb tõhusalt ja leiab korrastamise ja kaasajastamise jaoks toetajaid ka riigiasutustes.

Tähistagem väärikalt juuniküüditamise 75. aastapäeva! Kohtumiseni augustis mälestuspäeval Pilistveres!

Läänemaa Memento ühenduse esimehe Arnold Aljaste ettevõtmisel valmisid uued Memento märgid – rinnamärk (vasakul), rehvämärk ja eriliseks autastamiseks mõeldud teeneterist. Nende statuuti ja saamise võimalusi tutvustame järgmises Teatajas.

Grupp juhatuse liikmeid ja koosolekul osalejaid pärast 14. aprillil k.a. Rahvusraamatukogu toimunud Eesti Memento Liidu üldkoosolekut.

Memento iihendused õnnitlevad!

ALUTAGUSE

85
Irma Tiitma
80
Koidu Karja
Elju Varblane
75
Reet Viilup
70
Laine Kangur
Viire Pent

HARJUMAA

95
Valli Evardson
90
Guido Kutser
80
Hilda Schmidt
Tiia Vesker
75
Mati Kask
Uno Sirel
70
Agnes Riis
65
Anne Emmus
Peep Leitmäe
Riho Olberg

JÕGEVAMAA

90
Õilme Koitla
Arnold Kull
Silvia Pulst
85
Hilja Kuusk
Vaike Vaino
80
Reet Jürgen
Ain Lille
Kustav Maidla
Jüri Teugijas
75
Imbi Laagus
70
Epp Järv
65
Ants Aluoja
Georg Maasik
60
Urve Harsija
Elsa Põldaru

LÄÄNEMAA

85
Maie Laadoga
Endel Paiso
80
Lemmi Tammesaar
65
Urve Valma

PÄRNUMAA

95
Maimu Teder
90
Valve Poormeister
Helmi Talviste
85
Ants Känd
Jevgeni Sergejev
Ingrid Söber
Edgar Tammel
80
Eha Martinson
Aino Põldots
75
Enn Laur
Heljo Nõmm
Lembit Peetri
70
Jüri Mäesalu
Vello Viita

RAKVERE

95
Elfide Marie Mäepöld
90
Liisa Kinks
Velli Elete Tamm
85
Ants Kumm
Kuno Tagamets
Milvi Tiimus
80
Ilmar Kruuse
Salme Laansalu
Leida Lambur
Lorette Sinov
Heldi Teppan
Elle Tsvetkova
75
Meida Puhilas
70
Hilja Joonutis
65
Alle Klaaspärg
Natella Videvik
60
Aleksander King
Laine Känd

TALLINN

95
Vello Laos
90
Aino Haapsal
Mai Karepa
Lea Rebane
85
Hillar Eelmaa
Vaike Kupper
Leili Massov

Valter-Ivar-Jüri Pärn
Antonina Vassilko
80
Saima-Laine Arro
Olvi Kuusik
Roni Kuznetsova
Ester Luht
Elju Nilson
Maimu Pärna
Marina Tomasova
75
Mall Eller
Kuno Raude
Luule Rimmel
Elle Rimmelgas
Tiiu Sinivee
Hilja Tael
60
Margarita Liiv

TARTU

95
Robert-Rudolf Volk
90
Olev Kasak
Heldur Tüüts
85
Vaike-Maie Kork
Maielis Ressar
Eha Sinimäe
80
Jaan Haring
Salme Loka
Valve Luuka
Eldur Lõhmus
Jaan Peetsalu
Mart Põdersson
Ülo Soome
Ene Tirmaste
75
Villem Liias
Aili Venesaar
60
Matti Matto
Virve Tuubel

VALGAMAA

85
Arnold Ilp
Helju Kaar
80
Aino Kletenberg/Kond
Virve Luht
Eha Ratas
75
Urve Klasman
Rein Maasik
Lehte Ustaal
70
Ene Jänes
Leo Kannel

Evi Karolin
65
Erna Boginskaja
Ivar Soon
60
Tamara Liivatalu

VILJANDIMAA

90
Karl Johanson
85
Benno Kalmus
Linda Kurik
Juhan Turi
80
Maie-Lehti Feldmann
Ivi Kasak
Kalju Laurberg
Aime Soosalu
Aadu Tomson
75
Raiki Jago
Endel Kangur
Herbert Laidma
Leili Liplap
Aili Osi
Linda Soo
Liilia Viiding
Jüri Vollmann
65
Jaan Kunimägi
Lembit Laagus
Heino Laiapea
Tiiu Sikk
Liidia Ting
60
Kalev Kotsar
Kersti Nurk
Andres Nõmmik
Hele Talu

*Palju
õnne!*

Läänemaa Memento lipp on nähtaval

3. 01 osalesime Vabadussõjas võidelnute mälestuspäeval Haapsalus. 14.01 avas Haapsalu linnapea Urmas Sukles Nõva raamatukogus näituse „Haapsalu vabadussõja mälestussammas vanadel fotodel“ ja „Läänemaa Memento“, Kaitseliidu Lääne malevast kõneles major Mehis Born, näitust tutvustas koostaja Heiki Magnus. Võtsime osa näituse „Kaitseliidu meened“ koostamisest ja avamisest 22.01 Haapsalu raamatukogus. 31.01 olime kontsertaktusel Rahvusraamatukogus, oma sünnipäeva tähistas alati särav Anne Eenpalu.

2.02 osalesime Tartu rahu 96. aastapäeva üritustel Haapsalus – mälestushetkel vabadussõja ausamba juures ja -teenistusel Haapsalu Jaani kirikus, kus esinesid ka Haapsalu muusikakooli õpilased. Eesti Vabadusvõitluse ja Vastupanuliikumise Mälestusliit kinkis lastele rinnamärgid „Eesti lipp“. 3.02 külastasid meie liikmed näitust „Eesti vabaduse ristid“ Eesti Sõjamuuseumis Viimsis ja 9.02 kohusid Läänemaa Keskraamatukogus kaitseminister Hannes Hansoga. 12.02 paigaldasime oma näitused Haapsalu Nikolai kooli, avamisel 23.02 kõneles ka Kaitseliidu Lääne maleva endine pealik major Arnold Juhans. 13.02 esines meie liige ettekandega EELK Jaani koguduse seminaril Haapsalus, teemaks koostöö ja töö noortega, 17.02 aga oldi ERR „Ringvaade“ saate metsavendlustest salvestusel.

18.02-19.02 tegutses meie liige Eesti aumärkide näituse „Aus ja väärikas“ puhul Tartu Linnamuseumis. 22.02 olime kaitseminister Hannes Hanso tänuvastuvõtul Tallinnas. 23.02 avasime fotonäituse Oru koolis Läänemaal. 24.02 osalesime EV 98. aastapäeva tähistamisel Haapsalu toomkirikus, Lossiplatsil ja pidulikul koosviibimisel kultuurikeskuses. 27.02 oli meie esindaja noorkotkaste lipu pühitsemisel Hiiumaal.

2.03 olid meie liikmed vabadusvõitleja leinatalitusel Tallinna Metsakalmistul ja 9.03 märtsipommitamise mälestuspäeval Tallinnas. 23.03 osaleti Eesti Kaitseväge orkestri taasloomise 23. aastapäeva pidulikul kontserdil Estonia kontserdisaalis. 25.03 tähistasime märtsiküüditamise aastapäeva mälestushetkeil Ristil „Raudteerööpad mäletavad“ juures ja Haapsalu Lossiplatsil ning -teenistusel Haapsalu Toomkiriku ristimiskabelis. Järgnesid traditsiooniline Läänemaa Memento koosolek, aktiivsete liikmete tunnustamine ja pidulik koosviibimine.

12.04 avasime oma fotonäituse Taebla raamatukogus. 16.04 olime talgupäeval Vatla linnuses ning 22.04 mälestustahvli ja -kivi - OÜ Ungru Kivilt - pidulikul avamisel. 17.04 osalesid meie liikmed Kaitseliidu Tallinna maleva orkestri heategevuskontserdil Haapsalus. 18.04 oli meie esindaja „Ajaloopäev Läänemaal – Kullamaa“ töötoimkonna koosolekul Kullamaa vallavalitsuses. 23.04 võtsime osa Jüripäeva jumalateenistusest Eesti Sõjameeste Mälestuskirikus Toris. 30.04 töötas meie liige talgupäeval „Teeme Ära“ vabadusvõitlejate rahulas Tallinna Metsakalmistul.

6.05 oli meie liige Kotkaristi kavaler Arnold Ojaste leinatalituse korraldustoimkonnas Tartus.

Heiki Magnus

Läänemaa Memento lipp lehvib pea kõigil Läänemaa üritustel.

Meie tublid abilised piiskop Tiit Salumäe, kaitseliidu ja naiskodukaitse esindajad.

Viljar Ansko, mälestusmärgi „Risti Rist“ autor, käes esimene „Memento Teataja“ number, mille toimetajaks ta oli.

Mälestushetkest osavõtjad Läänemaa Vabadussõdalaste ausamba ees 25. märtsil 2016. a.

Fotod:Läänemaa Memento fotokogu

Rongid, rongid,kuhu te nõnda kiirelt veerete...

Nii ütleb üks ilus laulusalm. Tegelikult aga 67 aastat tagasi, 1949. aasta 25. märtsi öösel ootasid vagunid nii Puka, Keeni kui ka paljudes teistes Eestimaa paikades, et terveid Eesti perekondi, sealhulgas lapsi, vanureid ja voodihaigeid aeglaselt ja vaevarikalt kaugele Venemaale küüditada.

Viljandimaalt küüditati sel ööl 2467 inimest Novosibirski oblastisse ja Krasnojarski kraisse ning mujalegi.

Viljandis koguneti tänava leinapäeval, 25. märtsil küüditatute mälestusmärgi juurde kell üks päeval. Kivi juures olid auvalves kodutütred ja noorkotkad koos oma instruktoritega. Siberisse küüditatute elust ja olust rääkis Kadri Vollmann. Memento Viljandi ühenduse esimees Ene Juurik meenutas oma kurba ööd, kui teda veeti Valga linnast koos ema ja õega Keeni jaama.

Endi ja oma sugulaste seosest küüditamisega rääkisid Viljandi linnapea Ando Kiviberg ja maavanem Erich Palm. Nemad asetasid ka pärjad küüditatute mälestuskivi juurde. Päevakohane mõtisklus järgnes Viljandi Jaani koguduse õpetajalt Marko Tiituselt. Pärjad pandi ka Memento Viljandi Ühenduse ja Viljandi Represseeritute Klubi poolt. Ene Juurik asetas kimbu nendele kaheksale Valgamaa inimesele, kes jäid Siberi mulda. Künslaid süüdati rohkesti. Hiljem lahkuti vaikselt Viljandi Jaani kirikusse, kus algas Suure reede sõna- ja palveteenistus.

Ene Juurik

Saarlased mälestasid küüditatuid Kudjape kalmistul

Elu kulgeb oma rada ja eluga kaasnevad mitmed sündmused, mis vajaksid kohest kajastamist. Kuid paraku juhtub nii, et sündmus on ammu juba aset leidnud, aga kajastatavas on jäänud maha. Olgu kuidas on, kuid märtsiküüditamise aastapäeva sündmuste korraldamisest tahaksin teavitada ka teisi organisatsioone, ühendusi, liite.

Saare Maakonna Memento Ühendus tähistas märtsiküüditamise aastapäeva tavapäraselt 25. märtsil mälestusteenistusega kirikus, kus jumalasõna kõrval oli väga kaunilt ära märgitud ja seostatud märtsiküüditamise sündmusi. Hiljem suunduti bussidega Kudjape kalmistule, olemasoleva mälestusmärgi juurde, kus toimus mälestusmiiting küüditatuile. Kohal olid kaitseminister, maavanem, Kuressaare linnapea, kaitseleidu, vabadusvõitlejate ja kodutütarde esindus. Peeti kõnesid, mälestusmärgile asetati lilli ja künslaid. Pärast miitingu lõppu mindi taas bussi ja sõit läks Roomassaare sadama poole, kus asub mälestuskivi koos suure laeva ankruga meenutamaks 1. juulit 1941.a., kui saarlasi Siberisse saadeti. Seal kõneldes anti üle ka mälestuskimp kaitseleidu esindajale, kes viis selle Jaagarahule, mälestuskivi juurde. Sealt algas saarte elanike teekond nii 14. juunil 1941 kui ka 25. märtsil 1949, sunniviisiline sõit külmale maale.

Peale eelnimetatud mälestushetki suunduti Arensburgi kohviku konverentsisaali ja peeti maha, võiks nii öelda, minikonverents teemal: "Represseeritu kui kaduv nähtus Eesti ühiskonnas". Sel teemal siinkohas ei tahaks rohkem kõnelda. Olen nõus antud teemat käsitlema augustis toimival Pilstvere kokkutulekul, juhul kui sõna antakse.

Rein Väli, Saare maakonna Memento ühendus

